

Digitized by the Internet Archive in 2011 with funding from Research Library, The Getty Research Institute

FRANC. ERN. BRVCKMANNI,

MED. DOCT. ACAD. CÆSAR. NAT. CVR. ET SOC. REG. PRVSS. SCIENT. COLLEG. ET PRACTIC. WOLFFENB.

EPISTOLA ITINERARIA I

DE

BIBLIOTHECIS VINDOBONENSIBVS PRAECIPVIS,

AD

VIKVM NOBILISSIMVM ATQUE AM-PLISSIMVM DOMINVM

DOMINVM

LAVRENTIVM HERTEL,

SERENISS. DVCIS BRVNSV. ET LVNEB. CONSILIA-RIVM A LEGATIONIBVS SPLENDIDISSIMVM ET BIBLIO-THECAE GVELPHERBYTANAE PRAEFECTVM ET DIRECTOREM CELEBERRIMVM,

FAVTOREM OMNI AMORIS ET HONORIS GENERE MAXIME PROSEQUENDUM.

CVM FIG. ÆN.

VIR NOBILISSIME ATQVE AMPLISSIME,

FAVTOR OMNI HONORIS ET AMORIS CVLTV

Vm hinc înde amici eruditi, qui quasdam de itinere nostro per Germaniam & Hungariam Annis 1723, 1724 & 1725, cupiditate admiranda naturæ & artis videndi facto, observationes in sic dictis Uratislaviensium Annalibus Physico-Medicis (vulgo Sammlungen von Natur und Medicin, wie auch hierzu gehorie gen Kunsteund Literatur-Geschichten/ 2c.) non fine voluptate viderunt, rogaverunt, ut totum itinerum nostrorum cursum cum observationibus & Physicis & Medicis, & Politicis & Literariis & reliquis tunc temporis nobis obviis factis cum orbe curioso erudito communicare non detrectaremus, corum petitis satisfacere & gratificare libenter proposuimus. Uno volumine statim certe prodirent totum diarium, omniaque lectu memoratuque digna a nobis observata, dummodo bibliopola quidam sumtus subministrare vellet, horum autem desectu, animum induximus, ad modum epistolarum itinerariarum Tollii, memoratu dignissima in certas quasdam breves epistolas distribuere & in commune conferre.

ferre. Prima hinc epistola de Bibliothecis Vindobonensibus ad TE, VIR NOBILISSIME atque AMPLISSIME, Bibliotheca Guelpherbytana Prafecte celeberrime, dirigitur, nec ingrata speramus TIBI fore, quæ de his, cum bibliothecas in deliciis maximopere habeas, observavimus & TEcum communicavimus. Primo merito loco stant binæ Bibliothecæ Casarea, antiqua nempe & nova, prior dicitur communiter magna, sita e regione domus pilæ lusui dicatæ; Codices & libri, quorum volumina plus quam 100000 numerantur, in varia conclavia sunt distributi; hic videndus & legendus omnium facultatum, omnium scientiarum, omnium artium, omnis literaturæ ditissimus thesaurus librorum, & impressorum & manuscriptorum; ad ligaturam quod attinet, non una eademque, mox enim occurrit volumen albissima nitidissimaque charta pergamena tectum, mox aliud durissimo suillo corio inclusum; mox aliud eleganti Gallico & Anglico vestitu superbum, & sic porro. Liber rarissimus, quem Bibliothecæ Secretarius, cum de Galeni prosapia nos esse inaudivisset, nobis monstravit, erat vetustissimus codex Dioscoridis Græcus, quem non in hac tantum instructissima Bibliotheca, sed & in tota Europa rarissimum librum manuscriptum esse referebat. Forma externa erat folii majoris, literæ autem solitis omnes multo majores chartæ pergamenæ optimæ inscriptæ, figuræ autem plantarum & icones elegantissimæ, multo studio & labore assiduo ad vivum coloribus optimis & suavissimis depicta, oculis arridebant; Codicem hunc Busbequius in Regno Turcico Constantinopoli apud Judæum quendam invenit, pretio centum Ducatorum aureorum ab eo emit & Bibliothecæ huic inclytæ, tanquam pretiosissimum thesaurum, tradidit, seculo post Christum natum quarto in Græcia confectum, & sic plus quam mille & aliquot centum annos antiquiorem narrabat supra jam dictus Dominus Secretarius. Lambecius, vir eruditione præclarus, qui, cum secunda & prospera ei in patria sua non affulgerent fata; cum loco & religionem mutavit, Viennæ autem Austriæ studio indefesso & labore incomparabili catalogum & descriptionem Bibliothecæ Cæsareæ augustissimæ moliebatur, edidit quoque VII, tomos librorum Græcorum, restant autem adhuc plures, quorum ne titulo quidem mentionem injecit, in folio; sed dolendum, cum vix hoc nobilissimum & eruditis omnibus exoptatissimum inchoavisset opus; mors filum vitæ nimis cito præsecuit, & sic incompletum ad hæc nostra tempora permansit. Seposito numero innumero librorum, oculos exhilarabant duo numismatibus, quorum copia 16000. transcendit, & antiquis & hodiernis, & indigenis & exoticis, aureis,)(2 argen.

argenteis, areis & ex alio metallo cusis, repleta scrinia, juxta ac res quædam naturales curiosæ & artefactæ antiquæ, de quibus merito recensemus dentem magnæ molis, aliquot librarum civilium pondere, molarem toffilem, quem licet pro giganteo venditant quidam, differentiam tamen inter hunc & elephantinum vix monstrare poterunt. Inter fru-Etus exoticos rariores se offert nux Cocus duplex, seu binæ nuces majores Cocus dictæ ad invicem a natura adnatæ, ac si glutine viscido firmatæ effent. Inter antiquitates videri meretur instrumentum sacrificiis olim Arabibus usitatum, repræsentat securim vel asciam, loco aciei chalibeæ est lapis in formam Cerauniæ exasciatus & sabricatus, materia autem ejusdem videtur marmor nigricans vel serpentinum; manubrium ligneum in parte superiori, lapidi vicina, ornatu laneo variegato vestitur. Nec ex memoria deponendum vitrum quoddam pellucidum vel potius crystallum magicum, per quod venefici & magi apparitiones diaboli videre, converlationes & colloquia cum spiritibus malæ & dàmnatæ notæ habere folere creduntur. Posterior Bibliotheca Cæsarea Vindobonensis, quæ respectu prioris parva est, locum in præsenti habet in Palatio Casareo, numerat tantum 12000. volumina, cum e contrario libri prioris augustæ bibliothecæ, mox ante paululum adumbratæ, nondum unquam exacte numerati sint, quapropter nec certum & definitum de ils numerum exhibere possumus, hoc interim certum manet, eam ex plus quam 100000. voluminibus constare. Hunc posteriorem librorum apparatum gloriosissimus Romanorum Imperator, semper augustus, Carolus VI. pro 300000. thaleris Anno 1720. modo emit, cum antea ad Illustrissimum Baronem de Hohendorff Bruxelensem pertineret, cum autem hic tunc temporis, Annis 1723. & 1724. nondum ex cistis, in quibus Viennam Austriæ transportatus, expositus erat, eum videre non licuit. Anno 1723, 1724 & 1725 ædificium, admodum splendidum post Monasterium Ordinis Eremitarum sancti Augustini ad latus Palatii Cæsarei exstruebatur pro capiendis his duabus egregiis bibliothecis, an jam translatæ? pro certo affirmare non quimus. Primarius Cæsarearum bibliothecarum director est Pius Nicolaus de Garelli, Phil. & Med. Doct, Regii primique in Lusitania ordinis de habitu Christi eques & in Patria Bononiensi universitate publicus Med. Prof. Romanorum Imperatoris Caroli VI. confiliarius & archiater. Sumtus, quos Sac. Casar. Majestas quotannis harum bibliothecarum conservationi & augmentationi dedicavit, summam 12000 florenorum Imperialium implent, quæ partim in salarium datur Directori, Secretariis & bibliothecæ ministris, partim

tim etiam ad emtionem novorum recens editorum librorum & literarum commercium, quod vulgo correspondentiam vocant, cum eruditis exteris conservandum, inservit. Happelius in Relationibus suis curiosis Part. II. p. 325. it. Valentini in Musei Museorum Part. II, p. 3. delineationem æri incilam prioris augustæ bibliothecæ quidem dederunt, sed cum collationem tabulæ æneæ cum bibliotheca ipsa institueremus, nec ullam analogiam invenire possemus, firmiter hinc credimus, tales picturas esse in cerebro saltim natas. Alias quædam legenda de hac inclyta bibliotheca in Edward Browns Itinerario pag. 242. cujus figura eadem nobis esse videtur cum supra allegata Happelii & Valentini, & in Tollii Epist. Itinerar. IV. pag. 99. &c. it. pag. 118. &c. Post Cæsareas visu digna est Bibliotheca Serenissimi fortissimique Herois, Principis & Ducis Sabaudia, Eugenii, Prasidis Collegii bellici Casarei, Generalis locum tenentis & Gubernatoris Belgii Austriaci &c. hæc continet omnium facultatum & omnium materiarum scientiarumque & artium libros selectiores, rariores & pretiofiores, elegantissima aurata Gallica tunica vestitos, inprimis autem ingentem copiam & farraginem codicum Italo sermone conscriptorum. Bibliothecarius quoque natus est Italus, qui nec Teutonicam, nec Latinam, nec Orientales, nec aliam, nisi patriam Romanam sermone proferre potest linguam; Latinam quidem puer didicerat, cum vero spatio 36. annorum eam non eloquitus amplius, jam Quæsivimus ex eo inter alia, quinam rariores essent libri hujus bibliothecæ? & quidnam præcipue memoratu & notatu dignum de ista esset? sed responsum nobis dedit ex Tacito, & ipse forsan nescivit, nec librorum notitiam habuit. Haud paucas jam vidimus bibliothecas, fed ejusmodi bibliothecarium nullibi invenire contigit. Nil sic amplius de hac addere possumus, quam quod per tria distributa sit conclavia.

De sequenti, nempe Windhagiana, licet non tam speciosa, plura communicabimus. Sub initium adducemus verba Burcardi Gotthelssii Struvii, quæ prostant in ejus introductione in notitiam rei literariæ & usum bibliothecarum Cap. IV. de Bibliothecis Germanorum s. 1. pag. 132. Privatis curis collecta Viennæ, sed publico destinata est Windhagiana Bibliotheca, Dominicanorum monasterio nexa. Auctor illius Windhagius, tenui sorte natus, patronorum liberalitate ad studia incitatus, in tantum promotus, ut Doctoris jura impetraret, Advocati postea, & demum Consiliarii Cameræ munus subiret; opibus autem ita crescebat, ut suis nonsolum bene prospiceret, sed etiam hanc bibliothecam

fuam in usum potissimum studiosorum pauperum destinaret. Patet itaque singulis diebus per certas horas, & facultas utendi libris conceditur, sub banni nota tamen prohibetur, librum exinde nec mutuo sumere. Numerus librorum adeo magnus non est, & potissimum libris juridicis & humanioris litteraturæ quibusdam est referta; singularem habet præfectum, licet etiam Dominicani supremam curam sibi vindicent. Agit de eadem Joh. Christoph. Wagenseilius epistola de Hidraspide sua, & auctor relationis vom Ranserl. Dofe ju Wien pag, 16. His Struvii verbis sequentia addemus: Hæc bibliotheca locum habet in monasterio Dominicanorum, & narratur Dominus Comes de Windhagen, quem Struvius advocatum nominavit, testamento Dominicanis istam consecratse & dono dediffe. Singulis septimanis per tres dies aperitur, nempe diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, horis antemeridianis a nona usque ad undecimam, pomeridianis vero a secunda usque ad quartam, quo tempore cuilibet intrare permissum est, & quo tempore quoque quilibet apparatu librario pro lubitu uti potest. Continentur libri in tribus sat capacibus conclavibus, primum monstrat Philosophicos & Medicos, nec non Mathematicos, quorum haud parvus adest numerus; aliquot mathematicis instrumentis & machinis referta scrinia; binos haud parvos globos; scrinium dives nummarium, quod oculorum visui offert aliquot millia numismatum, nummos antiquos Hebræorum, Arabum, Græcorum, Romanorum, aliorumque populorum & gentium; Catalogus horum manuscriptus sat prolixum præbet librum in folio, quem ibi videre Duos embryones aliquot mensium in spiritu vini balsamico asser. vatos, quorum uni sequens adjecta est inscriptio:

Generatio mea ablata est, & convoluta est a me, quasi tabernaculum pastorum.

Isaiæ Cap. XXXVIII. vers. 12.

Mein Geburth ist von mir hinweg genommen, und zusammen gewicklets wie ein Hirten Butlein.

Alteri vero:

Præcisa est velut a texente vita mea, dum adhuc ordirer, succidit me.
Isaiæ Cap. XXXVIII. vers. 12.

Mein Leben ist gleichwie von einem Weber abgeschnitten / er hat mich abs gehauen / da ich erst anfing.

Aliquot brutorum sceleta; monstrum humanum, sectione Cæssarea, matre mortua, ex utero in lucem tractum, duodus capitibus, quatuor manibus & tribus pedibus, absque ullo genevid. Fig. rationis organo, quod cum rarissimum sit, copiam ejus depictam ærique incisam simul adjecimus. Bibliothecæ præsectus nullam nobis dare poterat informationem, unde & quo tempore? sirmiter autem credimus, esse idem monstrum, cujus Theatrum Europæum Part. II. Anno 1631. pag. 510. sequentibus mentionem injecit. d. 28. Nov. 1631. ist zu Wien vor dem Schottenthor ein monströssische Geburt an die Welt gebracht worden/ mit 4. Handen/2. Ropssen und 3. Füssen/ hat 2. Eage gelebet/ und ist von viel 1000. Menschen mit grossen Schreecen und Entsesen angeschauet worden. Parallelum monstrum huic ferme plane simile videndum erat Anno 1642. Mense Mart. in Comitatu

Hanoviensi, cujus etiam mentio injecta est Theatro Europæo part. IV. pag. 813, 814. cum fig. Tria lege artis optime combinata sceleta masculi-

Omnia ossa dicent, Domine, quis similis tibi?

ni generis, primo inscripta leguntur hæc verba:

Psalm. XXXIV, vers. 10. Alle Gebeine sollen sagen / Herr! wer ist dir gleich? Secundo, cujus corpus capite truncatum: Justus Dominus concidit cervices peccatorum.

Psalm. CXXVIII. vers. 4.

Der Herr/ der gerecht ist/ hat den Nacken der Sunder abgeschnitten.

In conclavi secundo asservantur libri Juridici, duo globi minores ac serinium variis redus naturalibus, præcipue mineralibus, resertum, quod vero, cum neque inspector neque minister mineralium istorum notitiam haberent, erubescebant monstrare, & sic contenta istius serinii non vidimus. Tertium & ultimum conclave continet libros Romano-catholicos, insimul & prohibitos hæreticosque. Bibliothecæ præsunt duo bibliothecarii, alter religiosus Dominicanorum ordini adseriptus, alter non religiosus (ein geistscher und weltsicher Bibliothecarius) & unus minister Bibliothecæ, qui justus libros porrigit & monstrat.

Sequitur quarta & ultima Vindobonensis bibliotheca, memoratu digna, possessor est peristustris, magnificus, spectabilis & excellentissis mus Dominus Pius Nicolaus de Garelli, Phil. & Med. Doct. Regii, primique in Lustania ordinis de habitu Christi eques, in patria Bononiensi Universitate ad cathedram eminentem conductus publicus & primarius

Med.

Med. Prof. Augustissimi Romanorum Imperatoris atque catholici Hispaniarum Regis Caroli VI. confiliarius & archiater, Cæsarearum bibliothecarum primarius director, nec non inclytæ Facultatis Medicæ Viennensis Decanus spectabilis. Hic vir perillustris inter omnes eruditos, qui Viennæ Austriæ degunt & vivunt, instructissimam & optimam habet bibliothe. cam ex rarissimis & selectissimis libris conflatam, non impressis tantum, sed & manuscriptis. Parens ejus, Joh. Baptist. de Garelli, pariter personæ Cæsareæ Majestatis Archiater eam colligere incepit, filius vero antedictus postea, cum iter faceret per totam Germaniam, Belgium, Angliam, Galliam, Portugalliam, Hispaniam, Italiam, aliasque Europæ provincias multo auctiorem & locupletiorem eam reddidit; felix ille, qui gratiam habet videndi istam, nec non rarithecium rerum naturalium curiosarum omnium naturæ regnorum, præcipue vero marini, quarum admodum magnum cumulum in itineribus suis acquisivit. Vir est occupatissimus, quapropter raro contigit, aliquid apud eum videre; specialia hinc de hac inclyta bibliotheca & admodum celebri adducere non possumus. Hæc sunt, quæ de bibliothecis Vindobonensibus Annis 1723 & 1724, quibus Viennæ viximus, inaudivimus partim, partim & vidi-

mus. Vale, Vir Nobilissime atque Amplissime, vive diu, reipublicæ literariæ ornamento & bibliothecæ Guelphicæ augmento.

Wolffenbüttelæ d. 1. Octob. 1728.

the standard of the control of the standard of

FRANCISCI ERNESTI BRÜCKMANNI,

MED. DOCT. ACAD. CÆSAR. NAT. CUR. ET SOC. REG. PRUSSIC. SCIENT. COLLEG. ET PRACTICI WOLFFENBUTT.

EPISTOLA ITINERARIA II.

DE

CHRYSOCOLLA NEOSOLIENSI HUNGARICA,

AD

VIRUM NOBILISSIMUM ATQUE DOCTISSIMUM, DOM. DOM.

JOHANN. HEINRIC. LINCK,

ACAD. CÆSAR. LEOPOLD. CAROLIN. NAT. CURIOS. COLLEGAM, CHYMICORUM CORYPHÆUM CELEBERRIMUM, ET PHARMACOPOEORUM LIPSIENSIUM ET TOTIUS GERMANIÆ PRINCIPEM, RERUM NATURALIUM ÆSTIMATOREM SUMMUM,

AMICUM MAXIME COLENDUM.

AR MADELER EREMANDED

MRD TON SEEM MATERIAL BATT CER INT SULL MEN TOTAL STENT COLLEGE IN PRACTICAL WILLIAM TOTAL

BRISTOLA ITLAERARIAIL

CHIMINALIA WILLIAM

A COLUMN TO THE PROPERTY OF TH

JOHANN HEINAIC.

CD1405. ACT CART WELL NAME OF THE CD1405. ACT CD1405.

MUNICIPALITY OF THE SOLL WOULD

VIR NOBILISSIME ATQUE DOCTISSIME, AMICE MAXIME COLENDE:

Uas ad nos, Vir nobilissime, haud nuper adeo, nundinis nempe solennioribus autumnalibus Lipsienfium, mifisti res crustatophacea inductas ex thermis toto orbe celebrioribus & ab Imperatore Carolo IVto gloriofissimæ memoriæ denominatis, desiuntas, recte accepimus, iisque jam aprum locum in lithophylacio. nostro dedimus; gratias pro istis remittimus maximas, cum desiderio præstandi Tibi vicissim quæcunque grata officiorum genera, fimulque transcribimus modum, quem dudum a nobis expetiisti, conficiendi Bistricii in Hungaria sic dictam Chrysocollam seu viride montanum. Hic elegans color viridis in variis quidem, non Europæ tantum, sed & aliarum orbisregionum fodinis ærariis, aurariis, argentariis, plumbariis colligitur, primum tamen locum apud omnes mereturis, qui Neofolii in fic dicto oppidulo montano Herrengrund ex cunicu-8 10

niculo quodam, aus einein Stollen / cum aqua profluit & in, ad hunc colligendum, adaptatis canalibus & ciftis quadratis ex aqua præcipitatur, corraditur & siccatur. Etautem Chrysocolla nihil aliud, quam minera æris dives (inops enim & pauper minera, Urin Kupffers Ern/ nullam largitur chrysocollam) vel metallum æris, quod ad firmmam maturitatem pervenit, (mineræ enim perfectæ & maturæ decrescunt, uti reliquæ in toto terrarum orbe res, quod metallifossori-bus peroptime notum est) putrefactum & ab aqua quadam accedente subterranea salsa, acida & acidula, corrosiva in pulverem viridem & smaragdinum corrosium & destructum. Hic modus generationis Chrysocollæ non differt a modo conficiendi & parandi Viride æris, hoc ex cupro stratificato cum vinaceis, quæ spiritum acidulum continent & effluviis suis statim produnt, in Hispania paratur; hæc chryfocolla vero in in venis infra terram ærariis ex ære, accedente spiritu acido, falso, corrodente optimas Veneris mineras oritur; Viride æris arte in Viride montanum in subterraneo naturæ laboratorio â naturâ conficitur, & quidem ambo ex ære seur Cupro. Et licet in diversis metallifodinis, & auri, & argenti, & plumbi, hic color nativus viridis reperiatur, mineris dictorum metallorum adhærens, non tamen est proles genuina harum minerarum; sed solius Veneris rutilantis filius; causam vero, cur in hisce quoque fodinis & offendatur sæpenumero chrysocolla, haud difficulter Tibi dabimus, examen enim harum minerarum chymicum & docimasticum non fusione tantum aurum, argentum & plumbum porrigit, sed & Venerem optimam; cum vero Cuprum haud infrequenter a reliquis metallis separatione non sit dignum, prætereaque Sol & Luna metalla sint Venere longe præstantiora, quibus merito addimus, quod hocce metallum rutilans ex aliis venis minori fumtu, minorique labore fundere & extrahere possimus; non adeo in considera

derationem trahitur, sed plerumque in istiusmodi mineris comburitur, inque auras fic cum fumo avolat. Hinc funt, qui, cum accuratum & legitimum separationis metallorum examen non instituerint, chrysocollam & prolem auri, argenti & Saturni nominant, quod nunquam facerent, vel unquam fecissent, si legitime processium tractandi & separandi mineras & metalla instituissent. In valle Dominorum, Germanice Herrengrund/oppidulo montano unico saltim milliari Neosolio distante, est cuniculus, em Stossen/ ex quo chrysocolla nativa cum aquis claris & pellucidis, quæ eandem in fodina quadam æris ditissima ex venis ærariis, ab acido humore corruptis & putridis quasi, eluunt, elutriunt, lambunt, secumque in interstitiis suis & poris abripiunt, profluit. Simul achæc aqua, chryfocolla imprægnara, loca dereliquit subterranea & supra terram visui se offert, per canales excavatos, ad ingentes ex ligneis afferibus constructas & fabricatas cistas, de cista iterum prima in secundam, ex secunda in tertiam, positis semper de cista ad cistam in plano inclinato canalibus parvis brevibus ligneis, progreditur vel ducitur. In his cistis aquætranseuntes viridem chrysocollam, quam fecum ex cuniculo dicto eduxerunt, fensim atque sensim deponunt, in prima cista crassiorem, interdum arenulis adhuc aliisque impuritatibus commixtam, in secunda meliorem purioremque, in tertia optimam purissimamque.HæcChryfocolla,quæfenfimatquefenfim in pulveris forma subsedit partim ad fundum, partim ad latera, instar crustæ sirmæ & quasi agglutinatæ cistis adhæret, decantatur postea aqua, crustæ virides ex canalibus & cistis effractæ in fole sereno æstivali tempore siccantur & ad usum servantur. Impurior & crassior chrysocolla, ex prima & cuniculo proximâ cistà derasa, obscuriore, quam relique due, gaudet viriditate, si ad usum pictorum, his enim præcipue omnes tres, colore & puritate tantum differentes, species in usu funt, adhibenda, prius iterum aqua clara dissolvitur & ab admi-

admixtis heterogeneis depuratur particulis. Secunda aliquo modo purior primâ, coloremque habet medium inter primam & tertiam, non adeo obscurum ac prima, nec adeo clarum ac lucidum, quam tertia, quæ optima, colore enim gaudet simaragdino oculis grato & eleganti, puritate autem superat omnes, nec ullà amplius, si in usum trahenda, depuratione eget. Unico quoque tantum milliari Neosolio distat sic dicta Vallis Judicum, der Richter Brundin qua etiam ex aqua eodem modo eademque methodo, ac in Valle Dominorum, hoc viride montanum colligitur, sed non in tanta copia. Differentia tamen nulla inter hoc & illud observanda. Chrysocolla Armeniana, a patria cognominata, colorem Porri quod ad viriditatem referens, olim laudatissima erat & optima; postea Macedonica & dein Cyapria; nostris autem temporibus, cum antedictæ obsoletæ laudatissima erat & optima; postea Macedonica & dein Cypria; nostris autem temporibus, cum antedictæ obsoletæ sint nec amplius habendæ, Hungarica primatum inter omnes obtinet, pictores quoque, licet omni chrysocolla utantur, hancce tamen Neosoliensem reliquis multo præserunt, ut nihil dicamus de colore suaveviridi, ex solo ære oritur; chrysocolla enim, quæ in argenti fodinis reperitur, multo vilior hâc; quæ in plumbariis venis offenditur, adhuc multo ingratior; & quæ tandem ex auri mineris eruitur, omnium vilissima & rarissime in quantitate habenda; & licet omnes, uti jam supra innuimus, Venerem pro matre & materia ex qua agnoscant, sunt tamen deteriores omnes istâ, quæ ex Cupro corrupto & quasi putresacto originem trahit, sunt enim heterogeneis particulis istorum metallorum & minerarum simul adhuc inquinatæ & conspurcatæ. Armeniaca, Macedonica & Cypria, quæ fpurcatæ. Armeniaca, Macedonica & Cypria, quæ olim usitatistimæ erant, an eodem modo ex aqua sint præ-cipitatæ? ac Hungarica, vel an ex mineris sint derasæ & lotæ? de hoc nullum apud scriptores istius ævi mentionem reperimus; nec etiam apud recentiores invenire licuit, an hodierna die ullibi terrarum tali conficiantur & .ex

ex aqua præparentur methodo, ac hic locorum in Hun-garia, in vallibus scil: Dominorum & Judicum. An hocce viride montanum, additione sulphuris vel aliarum materiarum reduci & fundi possit iterum in bonæ notæ cuprum, experimenta facere nec tempus nec aliæ Circum-stantiæ permiserunt, relinquimus ea Tibi, Chymice experientissime, tempore vacuo instituenda, rei veritatem & possibilitatem ad ignem probatorium examinabis, & pro-ductum haud gravatim nobiscum communicabis. Hæc sunt, quæ de chrysocolla Hungarica in chartam conjicere potuimus, an petitis Tuis sint satisfactura? proxime inaudiemus; reliqua videnda apud D. Joh. Laurent. Baufchium in Schediafmate posthumo de Cœruleo & Chrysocolla; Martin. Rulandum in Lexico Alcheimiæ pag.
146. &c. &c. & in nostro opere de metallisodinis totius orbis terrarum pag. 272. cujus scripti tomum secundum cum
circa festum Paschæ typis exscribi curaturi simus, rogamus, velis haud gravatim ex egregia & instructissima Tua Bibliotheca & celeberrimo Museo Tuo metallico communicare & supplere ea, quæ ad hocce opus completum reddendum ex istis necessaria videbis, gratias non modo insignes pro relationum harum communicatione habebimus, sed & omnes mineralium & metallorum fossores', quique metallico studio operam dant, quibusque metalli fodinæ in deliciis sunt, huncce iis a Te collatum favorem omni laude, gratia & encomio deprædicare non desinent. Reliquum prospera omnia Tibi Tuisque vovemus, vivas, valeas.

Wolffenbüttelæ, die 1. Nov. 1728.

AN ADDRESS OF THE PARTY OF THE End by probable will it may show built and a set to a special set than the coler of the coler פותחונות, כינס שיונות (הפיתי הכב לפיתונים משנים בי ב" יום ב Consequence michigan I'll City Cont Some with the state of the stat con it worth season registers deny attract to particulations e Chara t and grayains a chir num communication Sant year of the property of the same way, and portunide engrante and the familiarity great unin the and alo M keep through the property file in in Salvete from pullinging de Canadan a Canadatotal Martin Radio in Lexico Martin File Control Contr be retractive to the color of t welfar has a grant and a forth use time. The States specimentally confured at 11 or and allocation is ready A lumplere as que de houce completes rull retern on the seculture and the second second second second relational figuration on a mineral highline a rate of an area minds transfer on the form to the second to the contract to the second t entitled to build them income an a service abother fine; buncers a is column in our anni I all, grathe freezewa they black are dailyes. Re- out year Act owner ten rose where the Tity, work a sub-palements, the W

FRANCISCI ERNESTI BRÜCKMANNI,

MED. DOCT.
EPISTOLA ITINERARIA IIIcia

BELLARIIS LAPIDEIS LIPTOVIENSIBUS HUNGARICIS

AD

VIRUM NOBILISSIMUM, EXCELLENTISSIMUM, CON-SULTISSIMUM ATQUE DOCTISSIMUM, DOM. DOM.

JOHANN. HEINRIC. BURCHARD,

MED. DOCT. SERENISSIMOR DUCUM BRUNS. ET LUNEBURG. CONSILIARIUM CELEBERRIMUM ET ARCHIATRUM SPLENDIDISSIMUM, MAGNUM NOSTRO. RUM TEMPORUM MEDICUM, PHYSICUM SINE PARI ET PRACTICUM WOLFFENBUTTELENSIUM FELICISSIMUM,

FAUTOREM OMNI HONORIS ET AMORIS ENCOMIO MAJOREM.

Cum fig. æn.

FRANKEISCI EKNINTI

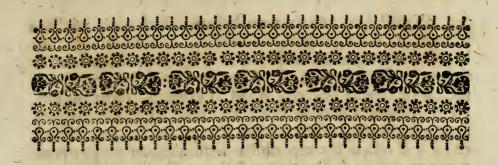
BEISTOIA TELLERARIA III.

BELLEVILLE E CALCA A CALCADAR

THE WINDS THE TOTAL PROPERTY OF THE PARTY OF

JOHANN HEIMRIC.

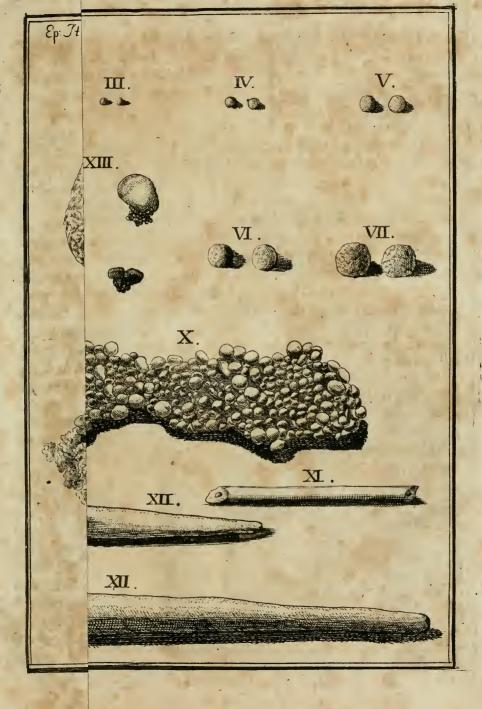
VIR NOBILISSIME, EXCELLENTISSIME, ATQUE CONSULTISSIME,

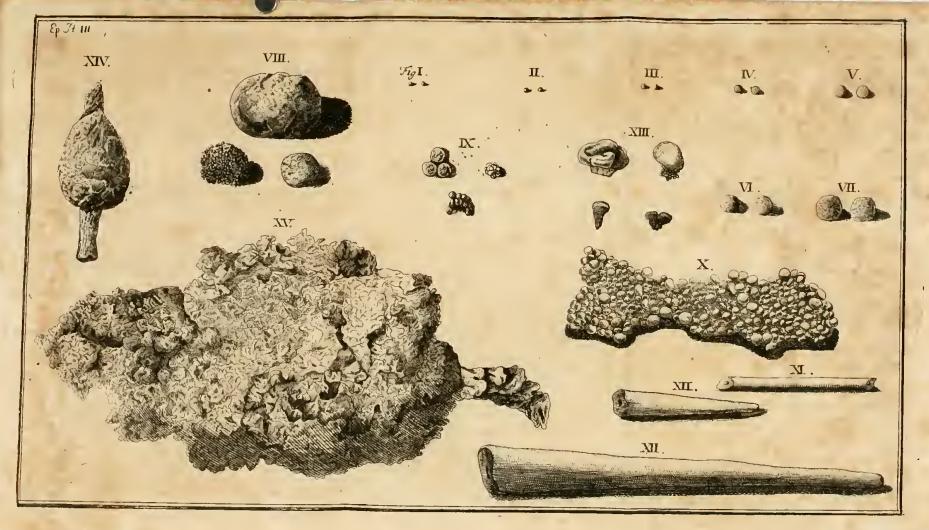
FAUTOR OMNI HONORIS ENCOMIO MAJORI

Immopere nobis gratularemur, præsens si temporum status gratias re & verbis peculiares Tibi, Vir consultissime, offerre pro infinitis in nos collatis beneficiorum generibus savorisque maximi signis permitteret. Cum vero Tibi summa impotentia, qua laboramus, plus quam satis nota & perspecta sit, certa & indubitata side speramus, Te nec hocce lapideum munusculum, (labiis quidem minime gratum, dentibus & linguæ gustu & masticatione molestum & insapidum, oculis tamen visu non injucundum) quod devote in grati animi tesseram mittimus, male interpretaturum. Non ignoramus enim, Te Gazophylacium lapideum & metallicum ex selectissimis & elegantissimis plurimarum regionum rebus subterraneis, quod ob præstantiam optimis non immerito annumeratur, possidere. Forsan & hæ consectiones.

nes, ab analogia, quam cum bellariis faccharatis edulibus habent, sic dictæ, dignæ æstimentur, istud ut intrent; libenter enim contentæ erunt, si licet locum post ianuam insimum in isto occupent. Patria horum bellariorum, vel rectius lapillorum bellaria, quod ad externa, mentientium, est in Hungaria comitatus Liptoviensis, in hoc enim prostant tria permagna subterranea antra, Draconum dicta ex eo, quod ossa in his reperibilia semicalcinata vulgus præ-occupato animo de Draconum sceletis esse sibi falso imaginetur. In his fat capacibus antris foditur & eruitur ad ripas enjusdam fluminis, quod per medium antri maximi transversim transit, lac lunæ sen montis, terra albissima, levis & farinacea, quæ in multis Hungariæ officinis pharmaceuticis in usu est, vocitatur Nihilum album & pro co publice venditur; est autem nihil aliud, quam terra calcaria vel lapis calcarius infra terram ab accedentibus continuis aquis in pollinem levem solutus & quasi præparatus; sirmissime credimus, hoc Nihilum album vel lac montis esse materiam ex qua stalactires, quo lapide omnes antro-rum concamerationes undique, infra in fundo, supra in tegmine, dextrorsium, sinistrorsium in parietibus, tanquam eleganti nec satis admirando à natura sedula elaborato tape-zio inductæ & incrustatæ, originem ducat. Primo enim calcarius lapis in & sipra terram undique, & in ipsis antris moderato ignis gradu reducitur & calcinatur in calcem, quæ antea fuit, optimam, commissuris ædium glutinandis & firmandis non inidoneam; Tertio Lacmontis vel lunæ est calx in pulverem subtilem comminuta, hic pulvis aqua viscosa & nitrosa solutus iterumque siccatus, facit stalactitem; stalactites igne ustus dat calcem. Hoc Nihilum album, instar alcohol, subtilissimum, aqua solutum vel potius mixtum, intrat meatus & poros terræ, rimas & spatia rupium, demum evaporatis successive & paulatim particulis humidioribus ...

---

ribus, remanet Nihilum album, cumulatur in via, visciditate aquæ frigidæ & nitrosæ glutinatur, lapideam duritiem induit temporis tractu satis firmam & duram, crystallisatur induit temporis tractu satis firmam & duram, crystallisatur & adhæret lateribus rimarum, parietibus speluncarum, antrorum & aliis rebus ipsi obviis. Hæc Nihilô albô imprægnata aqua, quando ex poro quodam unico sensim atque sensim destillat, ita ut priores guttæ siccentur & indurentur, antequam mox insequentes per eundem porum penetrare possimt, cumulatur hæc calx, & crescit lapis instar stiriæ, & stalactites a similitudine, quam cum glaciali stiria hyberno tempore habet, cognominatur, qui magnitudine & crassitie differt pro diversitate quantitatis assumativa aquæ & copiæ materiæ calcariæ, qua aqua imbuta & sæta; quando autem gutta & guttula de alto tegminis ex poris antrorum decidit. & in via vel postea demum exsiccatur, retrorum decidit, & in via vel postea demum exsiccatur, remanet, evaporata & exhalata aqua, Lac montis visciditate aquæ frigidæ & nitrosæ glutinatum instar globuli lapidei, pro varietate guttarum & guttularum, quantitatisque materiæ calcariæ, majoris vel minoris. Quando vero hæc aqua successive saltim lambit & alluit cavernarum parietes, instar fuccessive saltim lambit & alluit cavernarum parietes, instar crustæ politæ, evaporatis humiditatibus, adhærere solet iis, induratur & optimum oculis exhibet tapezium. Omnia sic serme phænomena, generationem hujus crystallini lapidis concernentia, explicatu sunt haud difficilia. In modo dictis Draconum antris conspiciuntur in sundô integri cumuli vel parvi monticuli exmeris & innumeris stalactitiis globulis diversæ magnitudinis constantes, qui globuli in superficie sunt omnium maximi, rarissime tamen nucem avellanam molê superantes; sub his minores latitant; sub his iterum adhuc minores videndi, & insimi sunt omnium minimi arenam æmulantes, tamen subærici ac omnium minimi, arenam æmulantes, tamen sphærici, ac si manû tornatoris summo studio & lege artis ad hancce siguram formati essent. Rationem dabimus hanc: globuli insimi ex unica saltim guttula concreti sunt, hinc minimi; 5 5 3)(3 supersuperjacentes majores initium quidem & principium, vel potius nucleum, quoque tantum ex unica guttula sumserunt, accedentibus autem quotidie novis guttulis per appositionem accreverunt, & molem, præ infra jacentibus, majorem nunc ostendunt; horum cumulorum ex istiusmodi globulis, bellaria peroptime mentientibus, non unus, sed plus quam centum, in his antris adsunt. Bellaria lapidea, quæ ex his antris mittimus, & pro quibus locum in lithophylacio Tuo celeberrimo humillime expetimus, sunt sequentia:

I.) Nihilum album, Lac lunæ vel montis, repræsentans saccharum in mortario fractum & in subtilissimum pul-

verem comminutum:

II.) Stalactites, coloris ex albo luteoli, instar rasuræ

cornucervi.

III.) Stalactites, arenam globulosam ex albo luteolam repræsentans, vel potius referens semina vegetabilium minima, globuli enim hi lapidei arenæ saltim sunt molis & quantitatis. Fig. I.

IV.) Stalactites, semen Milii vulgaris magnitudine æ-

quans, colore gaudens luteo.

Fig. II.

V.) Stalactites, confectionem faccharatam, corpus fine anima, vulgo in officinis pharmaceuticis dictam, adeo exacte repræfentans, ut ovum ovo non tam fit fimile, quam globuli memorati huic dictæ confectioni faccharatæ. Fraudem jam binis vicibus his bellariis, inter alias confectiones bonæ notæ mixtis, inftituimus, nec dolus citius fentitus & observatus, quam dentes nec comminuere, nec lingua & palatum gratum ac dulcem ex iis saporem elicere & extrahere potuerint.

Fig. III.

VI.) Stalactites globularis paulo major, semen Anisi saccharo inductum & conditum mentiens, nec aliam præse se ferens differentiam, quam quod sphærica figura rotun-

ditate

ditate æqualiori sit in hac lapidea, quam ista saccharata con-

fectione.

VII.) Bellaria stalactitia, aliquo modo oblonga, semen Carvi & Cumini saccharo incrustatum referentia, coloris magis lutei, quam globuli antecedentes.

Fig. IV.

VIII.) Globuli lapidei majores ex albo ad flavedinem vergentes.

Fig. V.

IX.) Alii adhuc prioribus majores & crassiores, partim albi, lutei, partim grysei; rotundi partim, partim & inæquales. Differentia coloris, fine dubio, depender a puritate & impuritate aquæ, calcis & aliarum minerarum, per quas aqua fluit.

Fig. VI.

X.) Hi magnitudine Cubebas, aroma notissimum, confectione saccharata incrustatas, mentiuntur.

Fig. VII.

XI.) Adhuc majores, & tandem.

Fig. VIII.

XII.) Omnium maximi, partim avellanæ nucis molem superantes, partim infra positi & minores, sed non exacta sphærica sigura præditi, potius inæquales, crustosi, gibbosi; causa hujus inæqualitatis rejicienda venit in nunquam non de novo supervenientes & extrinsecus allabentes guttulas, quæ de hora in horam, de die in diem Nihili albi aliquid adponunt; positi enim sunt hi globuli in superficie dictorum monticulorum, in dies singulos ex allabentibus guttulis calce imprægnatis accrescunt & incrementa sumunt, singulæque inæqualitates horum corporum globulosorum repræsentant quasi novas guttulas & guttas, nucleus tamen semper ex unica saltim constat guttula.

Fig. IX. & X.

XIII.) Massæ compactæ & ex globulis concretæele-

gantissimæ, albæ vel lacteæ, gryseæ & luteæ, ita tamen, ut singulum frustulum ex æqualibus globulis, vel majoribus vel minoribus, constet & compositum sit.

XIV.) Bellaria ex albo-grysea instar crustæ scabrosæ

& asperæ inæqualia.

Fig. XI.

XV.) Tubuli pellucidi, candidi, cavi & stiriales, crassitie calamorum scriptoriorum anserinorum, tegmento cavernarum plerumque adhærentes, admodum sonori.

XVI.) Fragmentum ligni semiputridi stalactice albo in-

ductum. Fig. XII.

XVII.) Stalactites lacteus, stiriam glacialem referens, spithamam longitudine ferme adæquans.

Fig. XIII.

XVIII.) Agarici albi cum crasso & brevi pediculo ex stalactite concreti minoris familia, arborum vegetabilibus Agaricis adeo similes, utnec centoculus Argus ullum invenire potuerit inter hos minerales & istos vegetabiles discrimen; accrescunt lapidibus, ac vegetabiles ligno.

Fig. XIV.

XIX.) Pyrum stalactatium ex regmento speluncæde-

fumtum, ut & Fig. XV.

XX.) Botrys, seu stalactites Botrionem cum petiolo exacte monstrans, quare & apud Germanos, Traubenstein ex similitudine, nomen indeptum, wisser einer Wein Trauben

in seiner Gestalt nachaffet, und gleich siehet.

Fatemur equidem, Vir consultissime, munusculum hocce lapideum vilissimum esse, nec Indias, pretiosas gemmas ex sinu suo donantes, pro patria agnoscere, scimus autemin simul. Te nec lapides vulgares figuratos contemnere, quare & maximopere rogamus, velis grato oculo istud aspicere, manu sa

vente accipere & pergere favere, ut olim sic&

porro, Tuo Brückmanno. Wolffenbuttelæ d.1. Dec. 1728.

FRANCISCIERNESTI BRÜCKMANNI, MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA IVTA

DE

IV. FIGURATIS CURIOSIS RUPIBUS AD FAU-CES HERCYNLÆ SYLVÆ PROPE ILFELDAM

INCLYTÆ SOCIETATIS REGIO PRUSSICÆ BE-ROLINI SCIENTIIS PROMOVENDIS CONDITÆ

REVERENDISSIMUM, ILLUSTRISSIMUM, EXCELLENTISSIMUM

DOM. PROTECTOREM, EXCELLENTISSIMUM PARITER

DOM. PRÆSIDEM

ET

RELIQUA EJUSDEM MEMBRA UNDIQUAQUE CELEBERRIMA.

Fficium nostrum fuisset, iam diu observationem unam atque alteram vel Physicam vel Medicam, more in inclyta vestra Regia Societate recepto, ad promovendas scientias transmittere, impedimenta autem nunquam non adfuerunt, quo minus citius id reapse præstare potuerimus, nunc autem initium facimus & primam, in forma epistolæ itinerariæ de quatuor siguratis Hercyniæ inferioris rupibus conscriptæ, tipis expressam officiosissime ablegamus.

Ad fauces Hercyniæ inferioris sylvæ uno lapide Nordhusâ in valle peramœnâ undiquaque altissimorum montium serie munitâ conspicitur oppidulum cum monasterio secularisato, celebri Regio gymnasio conspicuo, Jlfelda dictum, ubi præter lapides figuratos, mineralia & metalla, quatuor quoque ex sic dicto lusu naturæ figuratæ & formatæ rupes perelegantes peregrinis advenis admirationem

excitant fummam.

Prima rupes recreat oculos in monte alto ad dextrum latus monasterii sita, non procul a magna ista piscibus, ex quibus truttæ aureis maculis conspicuæ gratissimi saporis salivam in ore movent, ditissima piscina, der Netz-Boden vulgo dicta. Rostri anserini, eines Gänse-Schnabels, siguram exhibet, unde & nomen indepta est, der Gänse Schnabel. Hæc excelsarupes & nulli non huius viciniæ lapides subrubri sunt, multo nitro imprægnati, quare & ædiscia ex his constructa, solutô abäereo, vel alio accedente humidô, nitro, calcem derepente rejiciunt, plus quoque hyberno tempore, quam alii solent lapides, aquas præ frigore exsudant.

Tab. I. Hig. I. In apposita Tab. I. Fig. 1. designat A.B. altitudinem rupis integræ, Gänse-Schnabel dickæ, geometrice, ab Horizonte mensuratæ, &adæquat XXX. perticas, Ruthen.

A. C. Altitudinem rupis vel proprie dicti rostri anse-

rini, prout in äere libero visui & oculis se offert, mensuræ Rhenanæ XXVII. perticas. A. B. enim subse & simul com-

prehendit dorsum.

D. E. Pes velinfima crassities rupis vel columnæ (repræsentat enim columnam turbinatam cum capitulo & basi, eine gewundene Säule mit ibrem Capital und Postement) est XXXI. pedum.

F. G. Craffities suprema vel capituli (des Capitals) est

XXII. pedum.

H. I. Crassities vero media XIII. pedum.

D.K. Dorsi anserini longitudo, quæ infra ex basivel pede columnæ prodit, & instar parvi tecti ad trianguli formam sese contrahit, in quo tectulo, pro lubitu, quisque cum & sine ephippio, equitare potest, ædæquat quinque pedes, & ejusdem quoque est altitudinis, ita ut in ascendendo brachia super hoc dorsum posita ascensionem admodum facilitare possint. In dorso sedens pone collum anserinum perpendiculum, das Senck Bley, adhuc dimittere potuimus ad XXIII. pedes, antequam montem attigerit. Sequentem narrant de hac rupe traditionem: tempore Neandri celeberrimi quondam Ilfeldensis Gymnasii Rectoris, (cujus epitaphium in templo monasteriali cum imagine ejus totaque corporis statura eminenter lapidi funerali incisa, adhuc cum hacepigraphe videndum: Juxta hunc lapidem in tumulo requiescit Reverendus vir M. Michael Neander, Soraviensis, Rector & Antistes monasterii & Scholæ Ilfeld. ad annos XLV. doctiffimus, fidelissimus & meritissimus maxime pius &munificentiffimus in Scholam, ecclefiam & pauperes, obiit autem anno ætatis suæ 70. Christi vero 1595. 26. April. Ilfeldæ) ibidem fuit literarum Studiosus, qui pactum interdi-Aum cum malo iniisse spiritu dicitur, a quo & affirmationem accepit, securus certiorque redditus factus, quod eum in terram præ frigore horridam, Syberiam nempe, quam videndi peculiari cupidine flagrabat juvenis, momento citius ducere vellet. Divino tamen forsan omine Neander hujus candidati diaboli intrat museolum, quod flammis vero):(2 intus intus circumcirca repletum videt. Terrore & horrore agitatus Dom. Rector, nil boni hic esse factum præsagiens, eapropter, cum ad se ex terrore rediisset, causam hujus ignis & flammæ in hypocausto ex suspecto juvene quæsivit, qua inaudita, summo studio maximoque labore, divina assistente gratia, studiosum hunc ad meliora duxit, qui quidem male habuit, quodhac vice initinere suo Syberiano impeditus suisset. Literis humanioribus absolutis, relicto Gymnasio, salutat academiam Jenensem, alii nobis retulerunt, Lipsiensem, inito & ibidem vel potius saltim confirmato de novo cum malo Satana pactô, dicitur in via Syberiana, quam cum male dicto spirituingressus, ad hanc rupem Ganse-Schnabel, ductus & dilaceratus. Firmiter nobis persuademus, traditionem hanc esse excogitatam & eam ob causam inventam, ut rupi Günse-Schnabel dicta ista fabula major accresceret fama. vum monasticum historiam cujusdam juvenis studiosi, de malo cum dæmone pacto suspecti, legendam præbet, nullam auteminjicit mentionem, quod ab isto malo spiritu minutatim adhancrupem sit conscissus & dilaceratus. Fortassis etiam hæc fabula originem ducit ab ista historia, quæ legitur in Spizels libro, cui rubrica: gebrochene Macht der Finsternis Part.I. Cap. 6. pag. 336.

Hæc rupes admodum exposita variis tempestatibus & procellis, quarum injuria hinc inde passa est rimas fissurasque majores & minores, timendum, ne ventus furens aliquando hunc elegantem naturæ figuratum lapidem de monte & basi sua dejiciat, frangat, inque frusta comminuat.

Nonprocul ab hac rupe in eodem monte (fat enim magnæ molis in eo conspiciuntur rupes hinc inde per totum tractum disseminatæ & erectæ, ac si manu sedula summoque · labore, præmeditato stupendo hominum studio, exstructæ hic essent) visui se offert secunda figurata rupes, panem lapideum domesticum, qui omnium maximus in furno coqui foler, ingentem, fine dubio aliquot centenariorum pondus Tab. 1. æquantem repræsentans, quem Tab. I. Fig. II. exprimit; est lapis rotundus, oblongus, pani similis & ûtrinque depressus

rupi ali i ingenti incumbens, Germ. der Brod-Stein Lit. O. O. in hac Tab. I. delignant majoris & minoris molis rupes per totum montis ambitum hincinde dispersas.

L. Videtur puteus metallicus inveteratus & desolatus, adhuc altus 6. orgyas, mineris martis olim, fine dubio, extrahendis destinatus fuit.

N. Semita, quæ Ilfeldam lucit, Haud procul a monasterio ad latus ·finistrum in monte non adeo præalto conspicitur tertia figurata rupes, das Nadel ohr, dicta, eam ob causam, quiarupes a natura & casu ita excavataest, vel parvam speluncam perviam habet, non aliterac soramen in acu, quæ netricibus in usu esse solet.

Hoc foramen acus repræsentat ferme, uti videndum Tab. II. Tab. II. Fig. I. triangulum rectangulum admutilatum inversum & in apice po. Fig. I. situm, cujus superior linea vel latitudo a. b. est 2, pedum & 2. pollicum

seu unciarum mensuræ Brusvicensis.

Interior altitudo triangulic. d. 2 pedum & 7. unciarum.

Latitudo rupis e. f. ubi exitus apparet, 4. pedum & 3. unciarum.

· Altitudo rupis, pro ascensione, quando quis per rupis cavita. tem vult transire, g. h. 4. pedum. Fig. II eadem tabula sistit eandem Fig. H. rupem juxta viam vectoriam ad montem in situ suo naturali. Per hoc acus foramen cogunt aurigæ Nordhusani tribus vicibus transire suos servos juvenes, quando nempe prima vice ligni cædendi & quærendi causa in sylvam Hercyniam curribus vehuntur. Simul acservi juvenes incipiunt transire per hoc foramen, ipso momento & aurigæ incipiunt flagellis partim, partim & flagellorum manubriis eos fortiter & magno animo verberare & contundere, qui, quando bene verberati trans-& egreffi, interdum instar cadaveris demortui pallidi videntur. Hic ritus nunquam non accuratissime multis retro annis, quando ligni causa in sylvam Nordhusani vehuntur, observatur. Interim tamen servis juvenibus permissum, probationis loco antea aliquot vicibus per foramen transire, antequam aurigæ flagris eos excipere initium faciant. Admodum ridiculum est, ludicrum & jocosum, quando alter incipit per aperturam foraminis transire, podice & pedibus adhuc relictis, alter vero jam manibus porrectis capite in exitu foraminissemipendulus visitur; auriga interim irrident hos, cachinnanturque, ac si dementes vel fatui essent vel fieri cuperent; currus interdum 20, 30. ad montem in via expectare sinunt. Servi juvenes, quando transire coguntur, haud raro duas, tresve caligas induunt. Vidimus quendam, qui primas ex panno laneo solido & firmo, secundas & tertias ex corio confectas indutus erat, aurigæ enim misere cos flagris verberari consueverunt, sumunt slagellorum manubria binis ma-

);(3

nibus admodum firmiter, & incipiunt eos contundere istis, simul ac juvenum manus attingunt rupis foramen; graciles cito citius pertranseunt, væ, væ obesis, inhabilibus, inertibus, ejulant & lamentantur, dorsum cum podice iis dolet! Sunt, qui timore dolorum libertatem non transeundi ab aurigis sibi redimunt, & slorenum istis libenter ad hilariter bibendum porrigunt. Hujus rupis sequentibus sit mentio in Berckenmayeri Antiquario curioso p. m.478. & D. Georg. Henning, Behrends Hercynia curiosa Cap. V. Art. I. p.126.

Von einem Stein-Felsen ben dem Closter Ileselds das Nadel-ohr genandt.

H lne gute Meile von Nordhausen, über dem Closter Ileseld, ist zur lincken Hand, gleich bey dem Hartz-Fahrwege, an einen bohen Berg, ein nicht gar hoher doch starcker Stein-Fels angewachsen, welcher in seiner Mitte eine enge und schmale durchgebende Höle hat, und das Nadel-öhr genennet wird, weilen das Lochetlicher massen mit der Gestalt eines Nadel-öhrs sich vergleichet. Durch dieses Loch müssen die Knechte, so wohl aus Nordhausen als andern umliegenden örtern, wenn sie zum ersten mahl binter llefeld in den Hartz, um daher Brenn-Holtzauf wägen abzuhohlen, fabren, und an diesen Ort gelangen, mit groffer Mühe, der enge vvegen, 3. mahl kriechen, und werden noch darzu von ib. ren dabey stehenden Cameraden, nicht allein bey dem Einsondern auch bey dem Auskriechen, mit Peitschen und Geisseln-Stielen tapffer abgeschmissen, zumahl wenn dieselben corpulent oder dicke find, und dieserwegen sobalddurch das Nadel-öhr nicht kommen können; wollen sie aber diese Kurtzweil nicht ausstehen, und haben es im vermögen, so miissen sie solches tractament mit Gelde bezahlen. Es ist zwar dieses bose Wesen, insonderheit von der Obrigkeit zu Ilefeld, bey ziemlicher Straffe verbohten worden, weilen dadurch die Knechte abgeschrecket worden, hinter Ilefeld zufahren, und damit dem Holtz-Handel groffer Abbruch geschiehet; es bilft aber solches wenig, denn will ein Knecht vor seinen Cameraden Friede haben, und in ihrer Sauff-Compagnie gelitten werden, somusser doch nach ihrer Pfeiffe tantzen, und hilfft

hilft darzi keinkläglich thun. Der gemeine Mannerzehlet von dem Ursprung dieses Steines eine handgreiffliche lü-genbuffie Fabel, und giebet vor: Wie einesmahls ein Hühne oder Riese etliche Meile gereiset sey; als er nun hinter 11efeld ankommen, und gefühlet, dass ihm, salva venia, ein Schub hefflig drücke, hätte er denselben ausgezogen, und diesen grossen Stein darinnen gefunden, welchen er an den Ort, wo er noch liege, geworffen habe. Dass dieses aber einem Kinder-Mährgen gleich sey, kan ein jeder verständiger leicht erachten, massen das ein weidlicher grosser Riesen-Flegel müste gewesen seyn, der einen sogrossen Stein bey dem Fusse hätte verbergenkönnen, doch ist es denen gemeinen Leuten nichts neues, dergleichen Fratzen, entweder aus Schertzoder aus Ernst, zuerzehlen; Wie denn auch von denen bey der Hochfürstl. Braunschweigl. Wolffenbüttelschen Universität Helmstedt, auf dem sogenandten Cornelius-Berge liegenden, groffen Steinen vorgegeben wird: dass vor alters die Hühnen eines mahls bey guten Wetter damit gespielet, und exercitii gratia aus Kurtzweil sich damit geworffen batten, des vegen sie bissbieber daselbst gefunden vourden; glaubvourdiger aber ist es, dass diese Steine, einiger Gelehrter Muthmassung nach, nichts anders als Begrähnisse alter tapsserer Helden seyn. Sonst ist bekandt, dass sich bey diesen Steinen in vorigen Zeiten eine lehr-reiche und lustige Begebenheit zugetragen habe indem ein berühmter Profesfor Matheseos, als vvenig Zuhörer in seinen Collegiis und ôffentlichen lectionibus sich eingefunden gebräuchlicher massen andas schovartze-Brett angeschlagen gehabt: Wie er diese grosse Steine auf einen gewissen benahmten Tag alle hinvveg blasen vvolle; als nun der bestimmte Tag beran nabet, lauffen fast alle Studenten binaus, diese Wunder-Kunst anzuschauen, und funget als denn der Professor inibrer Gegenvvart an, aus allen Kräffien auf die Steine loss zublasen, es vvill aber nicht ein einiger vveder vvancken noch vveichen, derovvegen er anfanget, zuihnen zusagen: dass er verheissen babe, vvie er diese Steine binvveg blasen vvolle, micht

nicht aber, dass er dasselbe könte; Wobey er Gelegenheit nimmet, denen Studenten zuzeigen, dass solche last durch mathematische Künste könten gehoben vverden, vermahnet auch dieselben, ein solches herrliches Studium besser, als vorhero, zutreiben, und so vvohl seine Collegia als offentliche Lectiones sleissiger zubesuchen.

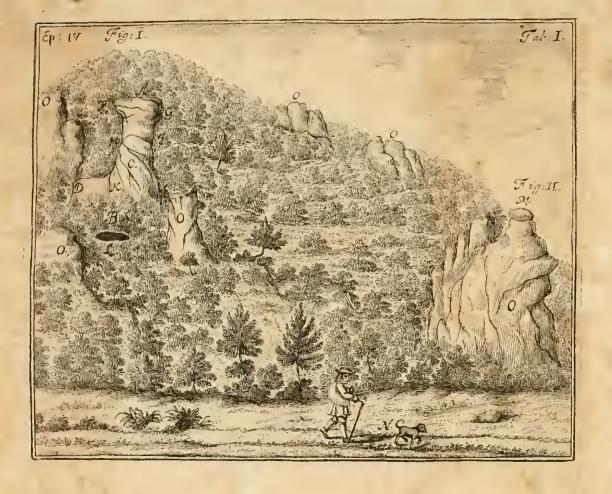
In oppidulo Ermsleben, 2. milliaribus Quedlinburgo distante, ante curiam in soro ingeatis molis lapis reperitur, de quo similis sabula, quod nempe quidam ex gigantum familia ortus dixisset, arenulam, molestias & dolorem mini causantem, in calceo sentio, quo exuto visitato, hunc magnum exeo ad terram projecisset lapidem, certe arenula sine pari. In Gallia haud procul ab urbe Besiers, in tractu Cataloniam versus, monstrantur peregrinatoribus duz ingentes rupes, przeterpropter XX. passus distantes a se invicem, de quibus pari modo narratur, quod semina gigantea istas ex marsupio hicloci prostravisset.

Tab. II. Fig. III.

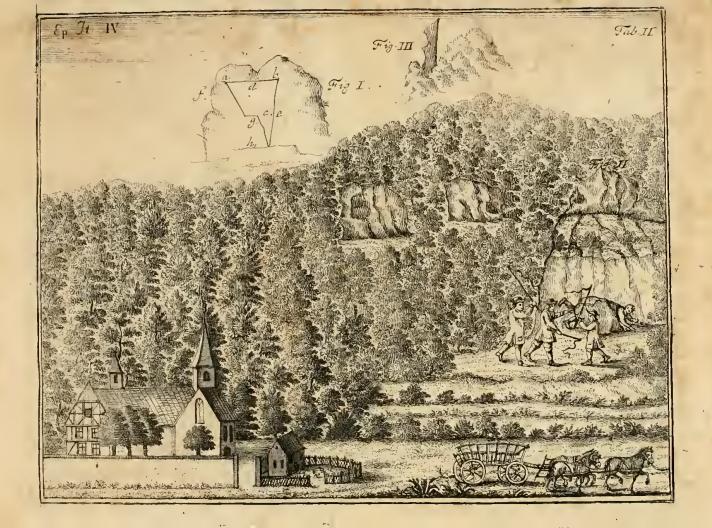
Quarta figurata rupes in eodem monte, in quo vidimus das Nadel-ohr, præterpropter 50. passus post molam chartariam in apricum venit. Hæc rupes vocatur Monachus, der Mönnich, cujus altitu. do II. pedum, ejus formam vero exhibet Tab. II, Fig. III. Sed analogiam nullam inter hanc rupem & monachum, sit de quocunque velitordine, nec quod ad structuram, habitum, magnitudinem, proportionem & reliqua invenire potuimus. Qui primum monachum hic sibi imaginatus, certe peculiari, ne dicamus corrupta, phantasia laboravit; Non confundendus hic monachus cum istis ejusdem Sylvæ Hercyniæ lapideis, quibus nomina propria vulgo imposita Hanss Monch und Hennig Monch, quique non procul a monasterio Michelsteinensi visuntur, de quibus evolvendi Joh. Gottfr. Gregorii in Orographia curiosa pag. 601. Happelius in Relat. Curios. Part, IV. p. 529. Merian in Topographia Brunsvic. p. 33. Berckenmayer in Antiquario curiosop. 473. Eminent quoque rupes in Carpatho, monte Hungariam & Poloniam distinguente, quæ a longinquo aspicientibus monachum sedentem exprimunt, ideoque cognomen obtinent Monachi, Mnich Skala, Sermone Polonico. vid. Gab. Rzaczynski Histor, natur. Curios. Polon. Tractat. III. Sect. I. p. 102. Sed phantasiæ & imagina. tioni hicut plurimum multum tribuendum. Scribeb. Wolffenb. d. 3. Jan, 1729.

BRÜCKMANN, D.

FRANCISCIERNESTI BRÜCKMANNI, MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA VTA

DE

TEMPLO CATHEDRALI VIEN-NENSI D. STEPHANO DICATO

VIRUM SUMME VENERABILEM ATQUE AMPLISSIMUM

DOM.

DOM. PHILIP. LUDOVIC. DREISSIGMARCK,

SENATUS ECCLESIASTICI ET CONSISTORIA-LIS CONSILIARIUM DIGNISSIMUM, A CONCIONIBUS ET CONFESSIONIBUS SERENISSIMO DUCI BRUNSV. ET LUNEB, REGENTI CELEBERRIMUM &c. FAUTOREM OMNI HONORIS CULTU PROSEQUENDUM

VIR SUMME VENERABILIS, QUOVIS HONORIS GE-NERE DEVENERANDE, FAUTOR!

Nter tot Deo dicatas ædes Viennæ Austriæ neque augustiores mole neque structuræ artificio, antiquitatisque nomine potentiores vidimus, quam templum cathedrale Divo Proto Martyri Stephano sacrum. Hoc

enim eadem plane cum hac, toto terrarum orbe celebrima, Archi-Ducum Cæsarumque sede, exordia nactum est, cujus autor Henricus, Leopoldi Marchionis, qui post mortem Divis a Romanis annumeratus, filius perhibetur. Jacta sunt ab isto illius d' mus Deo dicatæ sundamenta Anno post Christum natum 1144. tertio scilicet anno, postquam præesse is Aufriacis his terris & eas regere capit, sicque templum hoc nostro tempore 700. ferme annos ætatis suæ numerat. Ædificium admodum magnum quidem est, sed insimul valde obscurum & tenebricosum. Moles tota ex quadratis ad regulam casis & lavigatis saxis in altum exsurgit, cujus longitudo in 57, orgyarum spatium protenditur, latitudo voro maxima comple-Ritur orgyas 37. mensuræ Vindobonensis. Cum in 13. orgyarum ac pedis altitudinem e basi assurrexerit, undique ambulacra e lapide duro affabre elaborata coronant- Turris maxima, qua templum ornatur, per univerfam Europam, non altitudine quidem, sed firmitate sua peculiari valida & forti reliquis præstat, hincortum proverbium. zu Strasburg sey der künsthichste, zu Landsbut der Höchste und zu Wien der stärckste Thurm, Anno 1359. à Rudolpho IVto quidem incheata, sed demum post ejus obitnm, spatio temporis 59. annorum, erecta & exstructa, & sic tamen serme 400. annos nu. merat. Exornant eam undique varix figura affabre & pereleganter sculptæ & scalpro elaboratæ, ferarum facies variæ, Divorum plurimorum aliosumque hominum imagines, multæ pyramidatæ turriculæ, aliaque ornamenta & simulacra. Sund, qui putant & perhibent, camentum calcarium, ad turris hujus constructionem & combinationem usurpatum, vino, loco aquæ, ovorumque glutinoso albumine pro majori firmitate paratum Altitudo est 76. orgyarum 47 pedum mensura antedicta; Inclinationem aliqualem ad alterutrum latus & curvitatem, cujus causam in ter ræ motum rejiciunt incolæ urbis, monstrat. Tredecim gaudet campanis .,271 1 : 1 172.

partim magnitudine ac mole, partim antiquitate sua commendatis, inter quas omnium maxima pondus habet izo. Centenariorum; alii dicunt ponderis 500. centenariorum esse, conflatam vel susam ex solis Turcis bello ereptis tormentis metallicis. vid. plura apud Sebast. Ferd. Dopnern de Rantenhoff Soproniensem libro. unvergleichliche Vortrefflichkeit, unbeschreibliche Hoheit, Vorzug und Præminentzldes Hauses Oesterreich in dem Tempel der Unsterblichkeit Je. Cap. III. Quotidie quædam minoris familiæex istis campa. nis duabus vicibus per integram horam, a tertia ad quartam pomeridianam, pulsatur, vocata das Bräun-Gloklein, in memoriam inflammatoriæ anginæ, quo morbo ante plurimos annos quadam vice ingens incolarum turba hic Vi: ennæ misere occubuit & vitam morte finivit, quique morbus Germanis die Bräune audire solet; simul ac auditur resonatque, Romanæ ecclesiæ addicti precibus devotis Deum, in cujus manu vita & mors, sanitas & morbus, velit in posterum tempus hocce mortiserum malum a se & suis benigne averruncare, orant rogant que. Sunt hicloci, qui putant, hanc ex quadratis lapidibus exstructam turrimin toto orbe esse altissimam, sed errant valde, inter Viennenses vero est altissima & omnium firmissima.

Tectum templi instructum opertumque tegulis, slammarum instar positis, rubro, viridi atque albo colore in igne pictis vitriatisque, ein bunt glasirtes Dach, jucundum & gratum sane intuentium oculis, maxime vero simul incidentibus & illuminantibus solis splendentis radus, spectaculum præbet, Sub templi tecto aquila prægrandis, tribus pedibus alta, rotatili opere atque ad horologii artificium interne composita, a Johanne Marbio con, structa, asservatur; hæc aquilina machina ex turri præalta hujus templi, dirigente ingeniose artifice, ad portam usque cæmeterii Rudolpho Ildo, cum is Anno 1575, in Regem Romanorum electus & Ratisbonæ corona tus, solenni in hanc urbem Vindobonensem pompa rediret & sacras D. Stephaniædes salutaret, obviam volavit, non absque admiratione summa Impe-

ratoris totiusque comitatus amplissimi.

Ad murum templi suspensa monstrantur ossa gigantum, admodum magna, quæ vero ex Cetorum genere esse sirmiter putamus; vidimus similia & Eisenstadii in Hungaria inferiori ad castellum Principis Esterhasi; in templo cathedrali Walbeccæ Ducatus Magdeburgici; Brunsvigæ ad domum quandam, ex qua prima vice Mumia Brunsvicensis oleosa pro navibus in Indiam petita, non procul a porta vetere St. Petri, quæ naves in gratiarum actionem & memoriam longi itineris vertebram ingentem balænæ retulerunt & domui affixerunt; alibique locorum plura, semper cum traditione, quod istimodi ossa ex Gigantum prosapia essent.

Ad introitum cujusdam portæ templi lapis quadratus, magnitudine quartam partem phyliræ chartaceææquans, albus & politus, maculis hinc

):(2 inde

inde sanguineis notatus, muro firmiter infixus, visitur; hæ maculærubræ putantur esse Martyris Colmanni, cui serra ambo pedes sunt abscissi. Catholici Romani has ædes intrantes & exeuntes, lapidi digitos affricant. ta ut lapis ista quotidiana multa & continua frictione in medio jam quandam profunditatem vel cavitatem acceperit, & licet homines seccessive unam alteramve abstergant guttulam sanguineam, semper tamen de novo in apricum veniunt alia macula rubicunda, quod maximopere abissis in admirationem trahitur. Nostra sententia hic lapis constituit Alaba. strum candidum, sanguineis rubris per integram substantiam maculis a natura notatum; una alteraque guttula frictione digitorum deleta & ex-Rincta, in hujuslocum anteain lapide absconditæ & non visæ maculæ in apricum veniunt. Nota sunt nobis non tantum talia Alabastra & Mar. mora, sed & alii lapides maculis sanguineis a natura vel casu picti, ad quos & referendi ii, quorum Bechmann de prodigiis sanguinis, prope Franco. furtum ad Oderam mentionem fecit. Nemini autem Catholicorum, miraculum hic statuentium, contradicere animus est.

Pavimentum per totas ædes sacras rubri albique marmoris politi tabulæ quadratæ, variationis & elegantiæ majoris gratia, nunc alba, nunc

rubra, politæ, consternunt-

Fenestræ sunt altissimæ, ornatæ more veteri pictis é vitro tabulis vel orbibus, historias exhibentes sacras & profanas variis coloribus inductas, sed templum hanc ob causam maxime obscurum tenebricosumque reddunt.

Templum hoc augustissimum XXXVIII. altaria, majora & minora, pulchro ordine scollocata & pro varietate sessorum, splendissimis ex auro rutilante, argento & margaritis candissimis confectis ornamentis sacris condecorata, numerat, in quibus quotidie singulis horis antemeridianis continue missa, uti vocant, audiendæ.

Sequentes in his ædibus & earum sacellis sunt cryptæ Archiducum

Austriæ, Principum &c.

1.) Ossa Rudolphi IV. pelli bovinæ insuta, aureoque panno contecta.

2.) Alberti cum trica.

3.) Georgii Archi Ducis.

4.) Archi Ducis Wilhelmi.

5.) Lepoldi IV. crassi vel superbi.

6.) Albertus. IV.

7.) Intestina Ferdinandi IV.

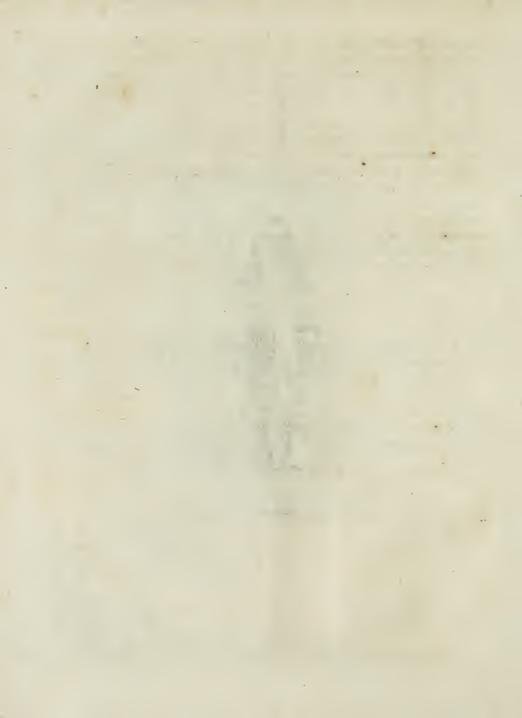
8.) Ferdinandus III.

9.) Intestina Mariæ Annæ, Augusti Leopoldi filiæ.

10.) Monumentum ex albo purpureique coloris marmore Imperatoris

Fri-

Friderici III. ad altare passionis, tanta arte constructum & elaboratum, ut paris pretii nullum in Europa esse perhibeatur.

11.) Episcopus de Wolfrath, cui hæc inscriptio sepulchralis.

FUI
ABBAS, EPISCOPUS, PRINCEPS;
SUM
PULVIS UMBRA, NIHIL.,
ANNO MDCXXXIX.

Quotannis die XVI. Aprilis festum dedicationis templi solenniter celebratur, quod videndum & audiendum partim ex vexillis ex turrisfenestris ab omni plaga erectis, partim ex sonitu tintinabulorum, quibus alias vaccæ ornantur, Germ. der Kuh-Schellen & quidem in memoriam, quod hic loci olim suerint pascua & prata pro pascendis vaccis & bobus.

In ædibus his sacrisinter alias imagines hominum Salvator crucem in humero gestans cum magno vulnere sanguine pleno misere depictus

videndus, hac cum epigraphe.

Offenbahrung/welche dem Hrn. Abt Bernhardt Claravärällgesches hen/ wegen der unbekandter und schmerthaften Wunden/ so er auf seiner heiligen Schulter oder Achsel in auftragen seines schwes ren Kreutze empfunden.

Der Herr Abt Bernhardus fragte einsmahlunsern Herrn im Gebeht, welches sein meist unbekandtes Leiden gewesen? dem antwortet der Herr: Ich hatte eine Wundez. Finger tieff auf meiner Achsel, da ich mein Creutz auftruge, dieselbe Wunde war mir viel peinlicher, als die andern Wunden alle; dieser Wunden wird wenig gedacht, von den Menschen: weil sie fast unbekandt ist, darum erweise derselben eine Ehre, und was du in Krafft dieser Wunde begehren, dessen will ich dich gewehren, und allen denen, die mich um dieses ehren, denselben will ich ihre tügliche Sünden vergeben, und ihrer tödtlichen nicht mehr gedencken, und sollen Gnad und Barmhertzigkeit von mir erlangen.

Webet

Bebeth zur Schulter : Wunden.

Oallerliebster Herr Jesu Christe, du sanstsmühtiges Lümlein Gottes, ich armer sündiger Mensch grüsse und ehre
die allerheiligste Wunden, die du auf deiner Achsel empfunden,
als du dein schweres Creutz trugest, welcher wegen du zugleich
wegen der 3. ausstchender Gebeiner sonderlich grosse Schmertzen und Pein über alle andere in deinen gebenedeitem Leibe
erlitten. Ich behte dich an, o schmertzhafstigster Herr Jesu
Christe, dir sag ich Lob, Ehr und Preiss aus innigen Hertzen,
und dancke dir für die allerheiligste tiefseste und peinlichste
Wunde deiner Achsel, und bitte demütiglich, du wollest dich der
grossen Schmertzen und Pein, so du in dieser tiefsen Wunden erlitten, und wegen der schweren Last des Creutzes, den du auf
dieser Wunden geduldet, über mich armen Sünder erbarmen, mir
alle meine lässliche und tödtliche Sünden verzeihen, und mich in
deinem Creutz-Weg und blutigen Fuss-tapsfen zur ewigen Seeligkeit begleiten. Amen.

Figuram & magnitudinem istius dolentis vulneris in humero nostri servatoris, tres digitos prosundi, (cujus vero sacer codex nullam secit mentionem) in fronte epistolæ adjecimus, prout Viennæ depistam accepimus hac cum inscriptione. Omnibus & singulis, debitô honoris cnltû hoc vulnus venerantibus, promittit Dominus Deus, se non cogitare velle suorum quotidianorum peccatorum, necin memoriam sibi revocare peccata mortisera & capitalia, sed dare & distribuere velle gratiam & mise-

ricordiam.

Sequitur sacer divusque harum ædium thesaurus, nempe:

Sex corpora sanctorum.

Argentea Christi imago, 46. argenti

Marchias ponderans.

Effigies St. Leopoldi, Austriæ

Patroni, argentea.

Imago St. Stephani ex argento.

Dentes St. Apollinæ.

- - St. Agathæ.

Frustum de præsepio, quod Christo loco cunarum in diversorio suit.

Lapis unus ex illis, quibus Stephanus, gloriosus proto-martyr, lapidatus & opressus suit.

Pars

Pars magna ex fasciis, quibus Christus a Maria involvebatur.

Pars magna de cruce St. Andrex, Apostoli, simul cum illius argen-

tea imagine.

Pars de ligno St. crucis nostri Servatoris. Putamus, si omne linguum hujus crucis, quod in variis provinciis Europæ conservatur & de hac Dominica cruce esse traditur, posset recolligi & congregari, quod ex co iterum justæ magnitudinis crux, si non plures, possint componi, quando nempe in subsidium traherentur.

1.) Frustum istud, quod in Gallia in Fano S. Dionysii servatur, cujus me-

minit Aulus Apronius in Itinerario suo aucto Part, 1. p. 142.

2.) Pars, quæ Salerni in Regno! Neapolitano sancte colitur, teste eodem Part 11. p. 237.

3.) Frustum illud ingens, quod Roma in adibus sacris D. Petro dicatis asservatur, confirmante Matth. Puel in Itinerario Thalassico p. 181.

4.) Pars magna adhue ibidem, in templo St. Crucis, vid, Idem lib. cit.p 184.

Magnum srustum istius ligni, quod Crucinacii, quæ urbs in Palatinatu inferiori eam ob causam nomen Creutzenach accepit, custoditur. vid, Theat. Europ. Tom. XIII. Anno 1887. p. 240.

6.) Pars ista, que Bruxellis in Brabantia, teste Edward Browns in seinen

sonderbabren Reisen &c p. 42. sancte conservatur.

7.) Pars hujus cruc's sanctissima, quam auro circumdatam & inclusam

Bambergæ vidimus,

Prostant alibi locorum adhuc plures hujus portiunculæ & frusta, sed nos latent. An crux dominica ex ligno fuerit quercina? defendat Ursinus Loc, 7. Cap. 15. St. Helena Anno 326. Sec. IV. pietatis studio Hierosolymam profecta, crucem Domini miraculose detectam reperit, & partem illius ibi reliquit, aliam secum Romam deportavit una cum clavis. miraculosa hac inventione ita inquit Joan Mocquet in seinen Reise-Begebuissen Lib. IV. p.355. Als voir auf dem Berg Calvaria uns. allenthalben umgeschauet, vourden voir in eine Capelle der München geführet; daselbsten auf der Erdenuns ein weisser runder Marbelstein gezeiget wurde, darvon man fürgegeben, es solte der Ort seyn, an welchen die gottseelige Helena, Kaisers Constantini Magni Mutter, nachdem sie die Creutze des Herrn Christi, und der beyden Schächer funden, dieselbigen anf die probe gestellet. welches unter diesen dreyen des Herrn Christisware, indem sie eines nach dem andern auf ein todtes Weib geleget, das todte Weib aber, sobald das Creutz Christi sie berühret, von 1.1 9

Stunde an sich aufgerichtet und lebendig worden, woraus gar eigentlich zuerkennengewesen, dass es das Creuz Christiungezweiffelt seyn müste. vid. plura in beat. Joh. Aud. Schmidii Diss. de inventione crucis Dominicæ per Helenam 4to. Helmst. 1724.

Frustum clavi, quo Christus crucifixus est. Talis clavus monstratur & in Fano St Dionysii, & Tulli in Gallia, vid. Valentini Mus Museor, Part. II. p. 196. it. Auli Apronii Itiner, auct. Part. I. p. 142 & Mediolani in templo cathedrali, in quo hicclavus maxima veneratione afficitur, politus est in summo altari & quinque cereis dies noctesque illuminatur, vid. Missons Iter Italum Part. II. p. 981. & Romæ in templo St. Crucis, hoc manus Christialtera transfixa fuit, vid Matth. Puel Itinerar. Thalassicum p. 184. & Bambergæ, quo itidem manus altera Christi crucis ligno affixa suit. Hic multa & stupenda miracula edit, præcipue cancrum mammarum radicitus sanare dicitur. Accepimus istum ibi ære expressum & ferreo clavo affrictum cum precibus & litaniis. Liber, cui titulus, Ecclesia nascens martyrum sanguine &c. p. 205. sequentia profert de his clavis. Helena partem crucis cum clavis Hierosolyma Romam deportavit, qui, si plures, quam, tres jam inveniuntur, hi non affixere Christum, sed crucis brachia conjunxere, vel etiam Martyres, qui membra Christi vocantur, crucibus affixerunt. Pie creditur Helena ex his clavis duos accommodasse in franos ad robur & victorias contra hostes impetrandum. O unum diademati Imperatorio adhibuisse; quartum autem in mare Adriaticum conjecisse, ad mitigandum mare, quod ineo loco, qui vorago navigantium vocabatur, naufragiis infame fuit, & ex eo tempore cessasse ibi naufragandi pericula, mari penitus mansuefacto.

Pars ex mensali linteo seu mappa, qua Christus in coena ultima cum

discipulis usus dicitur.

Insignes reliquiæ ex linteo, quo Christi in sepulchro corpus involvebatur. Ossiculum ex humeris St. Catharinæ.

Pars cinguli B. Mariæ virginis.

Dens St. Dorothex.

Spina ex corona Christi. Ejusmodi aculei olim & in Monasterio Walckenried Ducatus Brunsvicensis, teste Leuckfeld in Antiquitat. Walckenredensibus pag. 49. 291. 294. asservati sunt.

Cranium St. Sebastiani.
Capilli B. Virginis Mariæ.

Particula de spongia, qua Christus potatus suit in ligno crucis.

Capla argentea, quatuor vitris instructa, in qua integer parvus pusio ex innocentibus illis ab Herode occisis asservatur.

Gemi-

Gemina capita S.S. Colmæ & Damiani.

Frustum ex columna, ad quam flagelatus est Messias.

Caput unius ex 11000, virginum & Martyrum.

Ensis, quo usus est Carolus M. Cranium St. Stephani, proto Martyris; & multæ aliæ Reliquiæ, quas vero omnes transscribere, nil aliud esset, ac si Tua patientia abuti vellemus.

Magnum istum the saurum ex innumeris iconibus & aureis, & argenteis & cereis, pauperes enim saltim cereos sanctis sacrificant & dono dant, cum præ pondere & multitudine non amplius parietibus suspendatur, trans-

gredisilentiolubet.

Quotannis in hoc templo certis diebus festis non sine solennitatibus Academia memorias quorundam. Sactorum renovat & celebrat, nempe St. Leopoldi, Patroni Austriacæ; St. Stephani, Patroni Hungaricæ; St. Mauritii, Patroni inclytæ Saxonicæ St. Ursulæ, Patroni Rhenanæ nationis. Johannis, Apostoli & Evangelistæ, Patroni facultatis Theologicæ; St. Ivonis, Juridicæ; St. St. Gosmæ & Damiani, Medicæ; St. Catharinæ, Philosophicæ facultatis. Doctores & Professores Universitatis audiunt missam, orationem cujusdam studiosi peculiari habitu, pileòque magnis plumis ornatò vestiti, qua oratione issius Sancti, cujus solennia celebrantur, laudes, encomia, vita & sacta, simulque & miracula exprimuntur; musica non contemnenda hanc excipit. Creantur & in hisædibus Doctores omnium facultatum multo pluribus ceremoniis & solennitatibus, ac in aliis Germanorum academiis sieri solet. Ante templi portam tabula universitatis nigra (das Schwarzee Bret) in qua nova literaria quotidie legenda, visitur.

Farrago Historiarum, spectra concernentium, narratur, quæ nocturno tempore in & extra has sacras ædes in cœmeterio obambulantia terrorem & timorem hominibus incuterent; præsertim vero ab undecima ad duodecimam nocturnam clerici, par & par, habitu albo vestiti ex quadam templi portà apertà ordine processionis, uti vocant, exirent, in cœmeterio obambularent & processionem continuarent, litanias defunctorum decantarent. Quidam ex Sac. Cæs. Majestatis officialibus, qui adhuc vivis interest, cum aliquando casu in hoc cœmeterio obdormivisset, noctu vero ex hoc cantu cleriorum expergesactus, omnem processionem se vidisse protessus est, & quoniam robusto intrepidoque suisset corde, e longinquo processionem se quutum esse & vidisse nulla non sepultorum sepulchra aperta, eo vero momento, quo campana duodecimæ horæ signum dedisset, singula spectra singula sepulchra Intrasse, quæ momento citius absque ulla mànu rursus clausa & terra cooperta apparuisse. Cum vero nocturno tempore cœmeterium sit undique clausum, iterum somuo plenus se ad suum locum contu-

lit

lit, auroramque expectavit. De die expergefactus coemeterii sepulchra vi: fitavit, nullam autem in iis mutationem invenire & observare potuit Analoga huic ferme traditio in Theat. Europ. Tom, III. Anno 1634, p. 329. legitur. Wunderlich ist es auch gewesen was fich zu dieser Zeit zu z. unterschiedlichen mahlen zu Bresslau hat sehen lassen, nemlich Procesiones mit brennenden Lichtern von seltsahmen Gespenstern, deren eine von St. Albrecht bis zur St. Maria Magdalena, danichts dann Wind-lichter, Kertzenund Geister; die andere bey St. Dorothea, bey welcher viel Kürassier, und die zte von St. Vincentz ausgegangen, da neben denen Wind lichtern nichts den lauter Hunde gesehen worden. Sed finiamus epistolam, ne limites transgrediamurs& patientia Tua, Vir summe venerabilis abutamur. Plura de hoc templo videnda in peculiari libro, qui 1721. Viennæ in 8vo cum icone templi sub hoc titulo prodüt. Memorabilia de templo ac turri ad St. Stephanum Viennæ Austriæ fide summa e veteribus documentis eruta. Addamus, in his ædibus quotidie venales prostantin duobus locis, 1.) Cerei variæ maguitudinis albi, qui ante pedes sanctorum cum precibus accenduntur. 2) Simulacra & icones ex cera itidem candida conflati, repræsentantes manus, pedes, mammas, pusiones, virgines, equos &c. qui sanctis appenduntur & immolantur. 3.) Sericum album & rubrum benedictum (geweyhete Seyde) quod rosam, morbum, circumligatum pedem vel aliam corporiserysipelate affectam partem curare & dispellere perhibetur. Ferme silentio præteriissemus miraculosum Christum crucifixum in quodam sacello cui ca. pillus crescit & incrementa capit. Vale, Vir amplissime Tuoque

amore& favore prosequi ne desine Tuum Brückmannum.

Wolffenb, d. 1. Feb. 1729.

FRANCISCI ERNESTI BRÜCKMANNI MED. DOCT. ETC.

EPISTOLA ITINERARIA VIta

OVO GALLINACEO FIGVRATO ET TERRA VLRICANA

AD

VIRVM CLARISSIMVM, at que AMPLISSIMVM DOMINVM

DN. IOH. DAVID. MÜLLERVM,

LYCEI COENO BIALIS, QVOD IN VALLE D.

MARIÆ PROPE HELMSTETVM FLORET, RECTOREM
DIGNISSIMVM FIDELISSIMVM ETC.

PRÆCEPTOREM QVONDAM OMNI HONCRIS ET AMORIS GENERE LONGE PROSEQVENDVM.

WOLFFENBÜTTELÆ.
ANNO CHRISTI M DCC XXIX.

DYLICH DAWN MVLTERIM

THE THE STATE OF T

VIR CLARISSIME ATQVE AMPLISSIME,

Roposuimus nobis quædam ad TE dare de ovo figurato quodam, quod apud Pontificios in magno honore est & summa veneratione colitur, æque ac terra Ulricana Augustanorum, quæ glires, animalcula nociva, haud tolerare traditur. Primo sic statim loco prodeat imaginuncula, ovi magnitudine, repræsentans ovum gallinaceum, in cujus putamine vel cortice benedicta mater Dei regali vestitu cincta & diademate ex auro & gemmis constato caput ornata, hominum salvatorem infantem bracchio dextro bijulans, qui puerulus æque ac mater optime vestitus & coronatus, videnda, binæ autem hæ personæ radiis slammeis, quales quandoque Cometarum & stellarum esse solent, de quaque parte circumsus autem hæ personæ radiis flammeis, quales quandoque Cometarum & stellarum esse solent, de quaque parte circumsus existent. Ovum, cujus sigura hic transmittitur, prout nempe eam æri incisam Viennæ Austriæ inter alias res sanctas & benedictas, pecunia data, accepimus, a gallina quadam in Tæxa ad S. Mariæ Stellam, Bavariæ Monatterium Augustini

præceptis addictum, partum. Hæc imago benedicta, portis & januis domus glutine firmiter affixa, omnis generis spectra procul & eorum ludibria nocturna molelta & aspectu terribilia propellere dicitur & a vulgo creditur. Qualis autem nexus? qualis logica? qualis syllogismus? Hoc ovum repræsentat in putamine suo Dei matrem & filium & quidem casu (putamus enim firmiter hanc signaturam ex gallinæ oviparæ imaginatione à visa tali Deiparæ cum filio imagine vel persona in domo quadam vel templo ovi cortici esse communicatam) huic impressam & adpictam; ergo spectra sugat e domo! Hæc ratiocinatio, hæc conclusio merentur haud indigne adjici iis, quæ copiosissimo numero collegit D. Joh. Frid. Mayer cumque aliis communicavit in feiner Papstischen Bernunfft, lofen Schlufe Runst der neuen Jesuicischen Edster-Academie in Schlessen/ zum besten aus dem Bapitischen Scribenten getreulich zusammen getragen/ qui liber parvæ molis in 12. Hamburgi A. 1696, lucem aspexit. vid. plura de hoc modo dicto ovo apud P. Abrahamum de St. Clara, qui integrum volumen de isto typis Monachii Bavariæ excudi curavit sub rubrica: Sact / Sact / Sact / Sact / Sact / Gaeiner wunderseltsamen hennen in dem herhogthum Bapern D. t. eine ausführliche Beschreibung der berühmten Balfahrt Maria Stern zu Tæxa ben den P.P. Augustinern Barfuffern/ welde seinen urhebt. Angang genommen von einem Hennen En/auf dem durch Anordnung des Hummels ein strablender Stern erhoben wares in dessen Mitten ein schon gecrontes Frauen-Saupt &c. 8v. 1685. cum fig. Ovum figuratum, cujus apex turritum muliebre ornamentum (quod Galli Fontange vocant) & huic incumbentem parvum pulionem repræsentabat, Norimbergæ feculo superiori A. 1690 d.30. Jul. a gallina quadam nigra partu exclusium est prout integra historia legenda & icon ovi depictus videndus apud Christ. Lehmannum in Theatro historico rerum naturalium & memorabilium territorii montani Misnici germanico sermone conscripto pag. 171. sub titulo: Fontan-gen-En. D. Stephan. Blankart in Collect, Med. Physic. Part. II.

pag. 148. observationem ovi, stellam cometam in cortice exhibentis, memoriæ tradidit. Cum Romæ gallina quædam in ædibus Domini Massinii de nocte clamosa voce audiretur, qui à servitiis erat furem adesse putans de lecto surgit & modo exclusum ovum exacte cometam, qui eodem tempore nempe A. 1680 & 1681. in nubibus toti ferme Europæ terrori erat, exhibens invenit, tremens & horrore undique perfusus servus derepente visa & audita domino suo narravit, insimulque ovum monstravit. Hic altero mane statim id Papæ, Reginæ Sueciæ & reliquis Romæ Magnatibus videndum & admirandum obtulit; hoc ovum postea æri à cælatore incisum & hinc inde distributum varias eruditis & speculationes & cogitationes exci-Nec filentio prætermittendum erit mirandum istud ovum, cujus Theatr. Europ. Tom. IX. pag. 1550. meminit, in quo conspiciebantur acinaces vagina denudatus, crux & virga. Ne autem patientia Tua in legendo abutamur, plura figuris notata ova non adducemus, firmiter autem persuasi sumus, tales icones in recensitis & aliis ovis, ut & in Tæxensi ad St. Mariæ stellam, partu editis, nulli miraculo, sed soli harum domesticarum volucrium imaginationi adscribendas esse, cum gravida talis gallina divam Dei genetricem in templo vel domo quadam optime vestibus ornatam viderit, (uti modo dicta gallina Tæxensis, quæ sæpius forsan hanc Deiparam virginem cum filiolo benedicto aspexerit, sibique rudem & incompletum de ista secerit conceptum,) postea demum ovum excluserit sæmina quadam & insante siguratum. Noli autem credere, siguram ita exactam & perfectam, prout hic eam in icuncula vides & prout eam Viennæ Austriæ ante aliquot annos accepimus, in ovo isto naturali extitisse, sed nobiscum puta, pictorem & sculptorem ærarium figuram multo elegantiorem & magis completam penecillo chartæ appinxisse & instrumento in ære cælasse. Gallina, quæ ovum turrito mulierum ornamento & insante ornatum peperit, tunc temporis imprægnata aspexerit sequioris sexus personam talem mundum muliebrem in fronte & infantem

fantem in brachiis moventem, gestantem, inde sibi conceptum rudem formavit, phantasiæ impressit, cum ovo tiguras visas communicavit, & ovum hinc, ut modo à nobis delineatum, partu edidit. Ad ovum quod attinet cometicum, gallina de die sæpius tunc temporis istam in cœlo rutilantem barbatam & caudatam mirandæ magnitudinis stellam intuens, phantasiæ & imaginationi suæ id lumen stupendum imprimens & in ovi cortice delineans, ovum, cui cometæ icon adpicta, edidit. Par & est ratio istius ovi, cui crux, virga, acinaces &c. adpicti visi funt, gallina aspiciens ejusmodi instrumenta & res, conceptum sibi formavit & visa in ovo delineavit, sicque peperit ovum sigura rudi exprimens crucem, virgam, acinacem &c. Habent animalia ovipara æque ac vivipera sui generis phantasiam & imaginationem, sed omnimode diversam & ab humana plane distinctam, cum hæc sit longe excellentior, multo nobilior, variisque modis præstantior. Generant & pariunt ovipara & vivipara animalia ex hac imaginatione, quando corrupta aliisque visis objectis tempore coitus & graviditatis imbuta existunt, non secus ac homines, monstra & sœtus a suo genere diversos, aberrantes, corruptos, mutilatos, incompletos, aliter, ac genus, sexus & propagatio a sua divinitus indità natura postulat, figuratos & formatos.

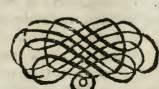
De terra sic dicta Ulricana sequentia inaudivimus, quæ voluntarie Tecum communicabimus. Hæc cinerea & pulverulenta materia à pontificiis in monasterio quodam Augustæ Vindelicorum, parvis sacculis sericis varii coloris indita, distribuitur, sic cognominata est à Sancto Ulrico, glirium expulsore, qui, secundum pontificiorum traditionem, omnes mures majores, nocivas istas bestias, suis ardentibus precibus ex tota hac amplissima urbe non tantum, sed & ex tota circumjacente vicinia expulisse, omnesque & singulos in quandam speculam, quæ hodienum in templo divo Ulrico dicato, ibi videnda, proscripsisse perhibetur.

Terra hæc in isto effoditur loco, in quo divi Ulrici ossa sepulta jacent, hinc reliquiis canonisatis istius sancti viri mixta dicitur. Ejusmodi facculi serici terra, cinere ac pulvere reliquiorum impleti & in alia loca extra Augustanam urbem transportati eandem vim glirium expulsivam retinere traduntur. Tres tales sacculos simul uno tempore in domo quadam Brunsvigæ ante aliquot annos asservavimus, sed effectus expulsivus nobis non successit, nam hæbestiolæ, respectu istius pulveris non territæ, omnes domus & hypocausti angulos ut olim sic & porro perreptarunt. Cum terra quoque & schedulam accepimus, in sequentia verba typis excusa legenda: Ehrwurdiges Henlthum von der Erden des Grabs/ und darit gemessen Steisch des Seachtstares und Aurschurgischen Steisch gewesenen Fleisch des H. Beichtigers und Augspurgischen Bisschoffs Udalrici, welches so sie ehrwürdig ausbehalten und zuförsderst göttlicher/ alsdann auch dieses großen H. Ehr einige gute Werckes als Gebet / Fasten/Allmosen/Opffer in den Kirchens Stock und dergleichen verrichtet werden/ wundersahme Krafft haben / die schadliche Raten aus dem Saufern und Rachbarschafft zu vertreiben/wann nemlich folche Particul mit vesten Glauben und guten Vertrauen an dergleichen Ort aufgehängts oder sonst verwahret werden. Und dieses aus sonderbaren Privilegio, mit welchen der allgutige GOtt die hohe Verdienst setenes iv lieben Dieners Udalrici mit einem ewigen Wunder beswürdigen wollen. vid. plura in den Versslauer K. und N Gerschichten XXXV. Versuch pag. 214. it. in Happelii Relat. Cur. Part. IV. p. 84. it. G. Ludovici de St. Ulrico, glirium expulsore, qui liber Anno 1693. impressus hactenus à nobis nondum visus suit; it. in P. L. Berckemeyers vermebrt. curieusen Antiquario per Europam p. 402. Verum autem & certum est, integram Augustanam urbem totamque viciniam circumcirca his bestiolis vacuam esse, causa autem non quærenda in hujus sancti proscriptione putatitia, sed naturalis, adhuc latens, sine dubio adest, quæ oculatioribus physicis naturæ penetralia & miranda sedulo rimantibus sine dubio sese offerret, si cogitationes in

eam inquirendam & studium suum dirigere vellent. Præterea & in Sueciæ regno, teste modo dicto Happelio l. c. pag. 502. terram quandam glires non tolerantem habemus, quæ & in aliis locis dispersa eandem virtutem retinet expulsivam & ex causa naturali, arsenicali forsan & venenata, hos mures majores procul fugat & pellit. Hoc murium quoque genus ex alia regione Augustam delatum, non diu vivit, sed vitam mox exhalat, & sic forsan in aëre, in aquæ & terræ essluviis aliquid gliribus inimici, nocivi, venenati & arsenicalis abstrusum & reconditum latere potest, quod homines adhuc fugit. & porro plures terrarum loci, qui hæc nociva animalcula plane ignorant, nec St. Ulricum unquam vixisse & in mundo fuisse sciunt, forsitan & ad hoc numerari poterit Augustanorum gliribus vacua regio? est Insula Maris Baltici, Rugia Germ. Dingen dicta, quæ glires non finit esse vivos; est insula septem distans milliaribus Holmiâ Sueciæ, nec glires nec mures to'e-Silentii peplo involvemus reliquas regiones & loca iis carentia, ne Tibi vomitum, de hoc nauseoso animalculorum genere plura scribendo, excitemus. Dies diem docet & sedula nostri ævi physicorum in recondita naturæ miracula indaga-tio, quæ jam multa majoribus nostris nec per transennam visa, nec cogitata unquam, detexit, hæc & nobis tempore indicabit veram & naturalem causam, ob quam hic Augustæ & quibusdam aliis locis glires non possint aura vitali frui.

Vele, Vir clarissime atque Doctissime, cum tota Tua honoratissima familia, & me redamare ut olim sic & porro perge semper Tuum. Dabam Wolffenbütt. die 1. Mart.

1729.

FRANCISCI ERNESTI BRÜCKMANN MED. DOCT. ETC.

EPISTOLA ITINERARIA VIIMA

DE

FIGURATIS ETALIIS QVIBVSDAM CVRIOSIS LAPIDIBVS

IN

ELECTORATV HANNOVERANC

OBVIIS

VIRVM CLARISSIMVM, AMPLISSIMVM

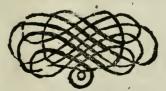
ATOVE DOCTISSIMVM DOM.

DOM. ALBERTVM RITTER,

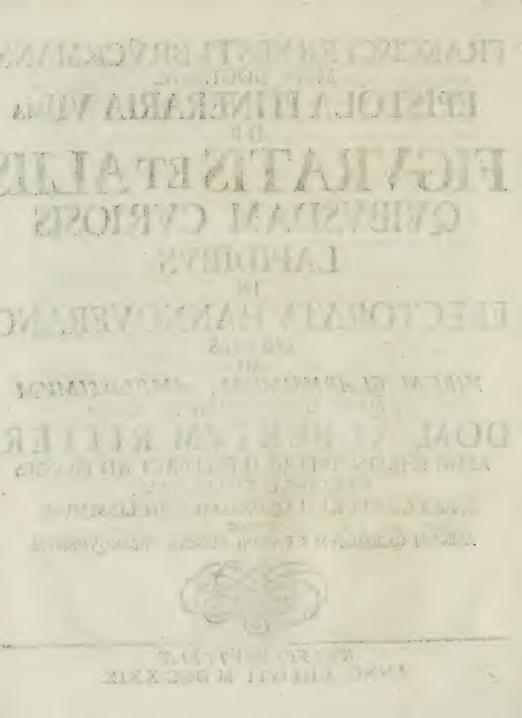
REGII PHRONTISTERII ILFELDIACI AD FAVCES HERCINIÆ COLLEGAM.

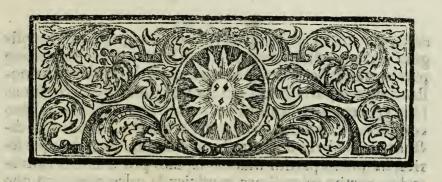
PRÆCEPTOREM QVONDAM FIDELISSIMVM

AMICVM CARISSIMVM ET OMNI HONORE PROSEQUENDVM.

WOLFFENBÜTTELÆ. ANNO CHRISTI M DCC XXIX.

VIR CLARISSIME ATQVE DOCTISSIME, FAVTOR ET AMICE INTEGERRIME!

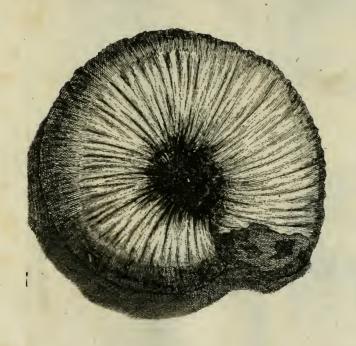
Mnem, quam possumus, Tibi remittimus gratiarum actionem pro curiosis figuratis lapidibus & Alabastritis varii coloris æque ac variegatis minerisque metallicis, quibus regio Ilseldensis & vicina Northusana, Stollbergensis, Hohensteinensis abundant, quorum nos participes & quibus museolum nostrum metallicum locupletius & auctius reddere non detrectaveris; cumque simul nobis aurem vellicaveris, ut sub sinem superioris anni inceptas epistolas itinerarias continuaremus, petitis Tuis satisfacere non recusabimus. Ante aliquotannos lapicidinas varias,

rias, aliaque loca, in quibus lapides figuris peculiaribus infigniti inveniendi dicebantur, in Electoratu Hannoverano plus vice simplici visitavimus, nuncque de iis observata nostratunc temporis facta Tecum communicare constituimus. Haud procul urbe Hannovera in luco opaco & delicatissimo conspicitur castellum III. Comitis de Platen, Lindenum dichum, cui ad latus dextrum lapicidinarum longa lataque series, in quibus partim murarii lapides pro ædificiis exstru-endis, partim calcarii pro conficienda calce nunquam non exscinduntur & effodiuntur. Cum his simul in variis subterraneis stratis protractum vidimus Selenitem rhomboidalem, sic dictum, quia hic geometricus lapis, vel in minima & vix visibilia fragmenta confractus, retineat tamen figuram quandam rhomboidalem. Colorem monstrat duplicem, unum splendentem pellucidum instar glaciei Mariæ, ad cujus familiam unanimi lithologor un consensu pertinet, alterum lacteum obscurum nec pellucidum. Ustione in gypsum bonæ notæ convertendus est hic lapis; gaudet quoque quibusdam venis luteis pulverulentis instar Ochræ, quæ terrestris materia digilis facile in pollinem luteum abit, & pictoribus forsan usum præstare posset, si hanc ochram collige-re, lavare & ab adhærentibus quisquiliis arenosis purgare vellent. Sunt & strata lapicidinæ, in quibus invenimus lapides Judaicos, cochleas marinas tortiles majores petrifactas, vulgo Strombitas, haud vulgari modo intortas, figura conoidea oblonga gracili, cinerei coloris; parvos cochlitas quorum quidam vix acus globulum pondere & magnitudine siiperabant, grysei, brunni & lutei coloris; lapides Lyncis minores sed vulgares, &c. Fortuna quoque secunda in manus dedit lapidis calcarii frustrum optime signatis radiatis & copioso numero conspiciendis asteriis aspersium. Pone viridarium Regium Hernhusanum, quod gratissima amœnitate & magnificentia splendidissima totius Europæ miraculum dici mereretur, interlapides, arenas, sabulum & terram, quæ ex

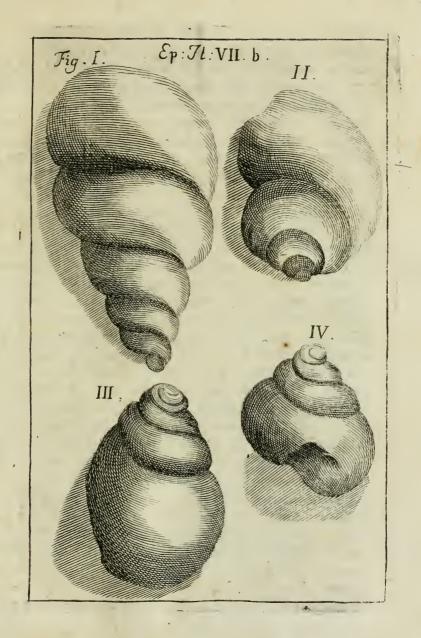
ex canalibus pro aqua ad machinas hydraulicas ducenda ex canalibus pro aqua ad machinas hydraulicas ducenda magnis sumptibus factis effossa & ejecta, observavimus plures lapides Lyncis minores, & in diffractis lapidibus corneis corallia marina varii generis petrifacta, asterias radiatas pentagonas elegantissimas, echinitas & particulas testarum echinorum dilaceratas. Inveniuntur & lapides læves politi figura ovali, rotunda, tri- & multangulari, aliaque mathematica, qui omnes & singuli originem suam debent lusui, fortiori motui, triturationi, girationi & alluvioni aquarum, quibus lapides poliuntur, lævigantur, deteruntur, triturantur & in siguram quandam geometricam coguntur. Relatum habemus ripas non modo Leinæ, sluminis Hannoveram & Hernhusum præterlabentis, Belemnitis ad aliquot milliaria repletas esse sesses esses copiose vomere exferindere solere, qui postremi intus cavitatem suam conicam materia alba cretacea repletam haberent. In aliis locis promareria alba cretacea repletam haberent. In aliis locis prope Hannoveram exarant echinos petrifactos, pileatos, rotundos, sed aculeis spoliatos, coloris albi, creta parum duriores, diversæ magnitudinis, Sutredet Münen Steine; hi à superstitiosa rustica gente in usum trahuntur, quando nempe vaccæ, loco lactis, sanguinem ex uberibus mulgent, lapides pulverisati non sine felici effectu iisdem exhibentur; suturis, sulcis & ad basin diffusis lineis non sunt ornati hi echini fossiles, sed superficies tota tantum, infra & supra, punctulis & peltis, absque oculo armato vix conspicuis, notata, quæ peltæ nihil aliudsunt, quam vestigia radiorum echini, quibus nempe quondum cum animalculum viveret, aculei implantati exstitere. Lapides quoque busonios seu Echinos fossiles pileatos & rotundos ex præsectura Iltensi (aue der Unité Votaten Iltensi dono accepimus, in quibus quinque geminati linearum ordines à vertice summo ad basin æquali fere intervallo sese disffundunt, spatia intermedia punctata sunt, totum corpus crusta lapidea tenui inductum & tectum, massa autem interna ex materia mere mar-)(3 gacea

gacea constat. Tribus Hannovera milliaribus distat oppidulum Neostadium ad Leinam, vulgo Neustadt am Nubenberg dictum, hic loci ad ripam fluminis Leinæ omnis generis lapidum siguratorum farrago copiosa colligenda; adest stratum lutosum & argillaceum ex nigro-cinereum tenax, in quo ostreæ petrisastæ nigræ majores latent, adfunt massæ ex istis conglutinatæ xx. xxx. & plurium libra-rum. Adest stratum, in quo ab aqua alluente politi, lævigati & perforati visuntur lapides argillacei, foramina excavata sunt oblonga & rotunda, ac si ab insecto quodam perterebrata essent. Adest stratum, in quo peculiares lapides ex meris parvis pyramidibus constantes, unius basis alterius apici semper firmiter agglutinata, plures tales erectæ & inversæ pyramides hoc concretum lapideum sistunt. Hinc inde cum lithophylis hujus mirandi lapidis frusta communicavimus, later autem adhuc omnes, quid sit? sunt equidem; qui putant, esse balanos marinos in lapidem conversos; sunt &, qui lignum olim fuisse & petrifactum, ein gegen die Ure zu fibrirter Splitterholts Etcin/ existimant; sunt autem meræ conjecturæ, quæ ad lapidem hunc non quadrant. Ad pagum Gremshusen in Abbatia Gandersiensi idem lapidis genus reperiundum, non distans ab hoc nisi solo colore livido, qui in Neostadiensi albus est. Adest terræ stratum, in quo globuli cani non adeo duri, his per medium confractis in apricum venit corpus quoddam rude, informe & quod cognosci nequit, eleganter splendentibus nigris squamis, piscium in-star exornatum. In alio strato reperiuntur renes lapidei oblongi & crassi, brunni coloris, qui longitudinaliter scissi integrum gammarum marinum cum crusta, chelis & pedibus optime exhibent. Hos renes ipsimet præsentes non observavimus, ex liberalissima tamen donatione Excell. D. Hugonis, Archiatri Regii consultissimi, tria istorum exemplaria in museolo nostro possidemus, qui ista

Ep:3t:VII.

Anno 1728. nobiscum benevole communicavit, simulque perscripsit, nullo non anno Neostadii nova ad Leinam strata novis figuratis lapidibus antea non visis ibidem referta, quando nempe fortiores aquarum impetus & inundationes priscas avellerent & eluerent ripas, provenire. Adest stratum magnum & longe ad flumen protensum, in quo conchæ minores bivalves læves innumero numero colligendæ, partim testâ orbatæ, partim testâ gaudentes, hace que iterum alba, nigra, lutea instar terræ ochræ, brunna, ruffa & variegata, qualis videnda in conchis marinis ad littora Hollandiæ vulgo an den Schefflinger Muscheln; partim adhuc in matrice hærentes, partim sunt conquassatæ & testam confractam exhibent. Harum tanta copia prostat; ut plaustra iisdem onerari possent. Adest stratum, in quo elegantissimi turbinitæ, partim in matrice, partim extra hanc, quorum icones videndi in Thesauri, nostri subterran. Ducat. Brunsvic. Part I. Cap. XXIV. pag. 124. Tab. XXIV. Fig. I. II. III. funt frusta lapidea ex meris ejusmodi. majoris & minoris familiæ turbinitis concreta; sunt & lapides fissiles cinerei non admodum duri argillacei, qui in interstitiis suis turbinitas minimos albissimos, absque oculo armato vix conspicuos, elegantissimos tamen monstrant & exhibent. Adest stratum, in quo Cornua Ammonis spiris in se convolutis & intortis ad instar Cornu Arietini leguntur. Adest insula in flumine Leina non admodum magna ad latus dextrum pontis oppiduli Neostadii sita, quæ ex meris ferme petrifactis echinorum marinorum radiis, quos vulgo Belemnitas vocant, coacta & concreta pagum Marienhagen, qui duobus Hannovera distat milliari-bus, rivulus transit, hic quando post diluvia examinatur, præbet elegantissima Cornua Ammonis minora & lævia, lineis destituta & aspera superficie prædita, tuberculata & verrucosa, armatura orichalcea, ob quam rustica gens putat aurum esse. Ante aliquot annos Pastor istius loci, Reverend. D.Ho.

chum rivum eruit, quod crassitie duorum digitorum, cir-

cumferentia Imperialis erat, quodque adhuc in beati defuncti & summe venerabilis viri Abbatis Schmidii collectione rerum naturalium & artificialium Helmstadii ab hæredibus asservatur. Iconismum hujus Cornu habe in apposita tabula ænea. Interdum & parvæ conchulæ, cochleæ minores & turbinitæ exilis metallisatæ cum Ammonis cornubus effodiuntur & eluuntur. Omnia hæc fossilia Mariæhagiana ex pyrite (gelben Ries) constant, cujus & frusta varia absque notabili figura hic loci effossa vidimus. In campis autem hujus & vicinorum pagorum à rusticis cochleæ majores

TAB. II. petrifactæ, quarum icones hic Tab. II. vides, aratro exscinduntur & à curiosis colliguntur; durities iis est admodum tirma, materia calcaria; nunquam non extra matricem solutæ jacent, sigura & magnitudo non semper eadem, uti ex adjectis quatuor earum speciminibus videndum. Plura adhuc addere possemus de aliis in terris Hannoveranis repertis & reperiundis petrifactis, sed epistola, nobis non cogitantibus, ita increvit, ut abrumpere, ne Tibi tædium cree-

mus, coacti simus. Vale reliquum feliciter & nos

cincond Wolffenb. d. 2. April. 1729.

FRANC. ERN. BRÜCKMANNI

MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA OCTAVA
SISTENS

MEMORABILIA BAMBERGENSIA

VIRVM

PLVRIMVM REVERENDVM, AMPLISSIMVM, DOCTISSIMVM DOMINVM

DOMINVM

FRID.CHRISTIAN.LESSER

PASTOREM NORTHVSANVM AD MONTEM MARIÆ VIRGINIS VIGILANTISSIMVM

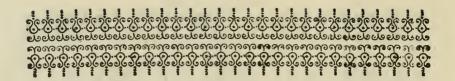
ET

ORPHANOTROPHII ADMINIST. SPECTATISS. FAVTOREM ET AMICVM CARISSIMVM.

CVM FIG.

WOLFFENBVTTELÆ ANNO CHRISTI MDCCXXIX.

VIR PLVRIMVM REVERENDE ATQUE DOCTISSIME, FAVTOR ET AMICE CARISSIME!

Nter alianobiliora Europæ loca & mense Januario Anno 1725. Bambergam fatis magnam & amplam, Romano-Catholicæ fidei addictam, visitavimus urbem, (quæ quoniam muris & fortalitio caret, ad maximos faltim refertur pagos) ad Electorem Moguntinum, qui tunc temporis hic loci residebat Sita est hæc urbs in plaga admodum fertili & fæcunda, vites vinifera & uva dulces oculos & animum recreant. frumenta sat copiosa & turgentia hilarem dant messem, olera hortensia & herbæ sativæ, quæ in usu cibario esse solent, præ aliis fapida; ceparum & liquiritiz tantus proventus, ut de posteriori dulci radice infinitis Europæ officinis pharmaceuticis quotanis prospiciatur. Plurimis urbs gaudet templis & monasteriis, sic adest Conventus Patrum Societatis Jesu, vulgo Jesuitarum, Dominicanorum, Capucinorum, Franciscanorum, Carmelitarum, Canonicorum, quos Dohmherrn appellant; fic prostant bina virginum Templum cathedrale Collegii Canonicorum fat ecenobia &c. spatiosum secundum artem quadratariam ex saxo duro constru-Etum est; ante hujus portam duo busones, in magnitudine leonum, ex lapide cæsi visuntur; traditio sequens de istis hic Bambergæ vulgo circumfertur: Cum hujus sacræ & magnificæ ædis fundamenta ponerentur, duo bufones vivi, magnitudine leonum, in terra reperti, qui incrementa hujus sacræ domus inhibere conati, imo aliquoties muros jam constructos & fundamenta lege architectonicæ posita destruxerunt & plane diruerunt, hinc hæbestiæ Satanicæ, (naturales enim busones in tantam nunguam excreexcrescunt molem) telis transfixæ sunt & in memoriam supradi-Eti bufones lapidei eadem magnitudine & mole, qua vivi fuerunt, hic ante templum positi cernuntur. Relatio fabulam redo-Statim ac hanc ædem ingressi sumus, visui occurrit sic di-Etus perpetuo ridens angelus, qui signum hujus templi mnemonicum, Bahrzeichen/ constituit; hic angelus est statua lapidea, quæ ex omni plaga & quacunque regione, sit dextrorsum, sit si. nistrorsum, visa, semper ridens apparet. Est & adhuc alterum fignum mnemonicum, nempe statua Divum Stephanum, Regem Hungariæ fortem, equo animoso & alacri insidentem repræsentans, eo modo cæsa, quo Rex gratia invisendi Heinricum Imperatorem Bambergam ingressus. Silentio vix præterire possumus sepulchra, in quibus corpora Imperatoris Heinrici & Kunigundæ examinata quiete dormiunt, ridiculamque traditionem de horum miraculis: Imperator prius e vita discessit & sepultus, post & Imperatrix animam efflavit, cum vero hujus cadaver exftin-Etum ad latus carissimi conjugis sinistrum poneretur, corpus exanime Imperatoris ex sepulchro de loco suo sponte se movit, latus uxori concessit dextrum, superioremque se esse voluit, & sic de manu dextra & superioritate mortui certarunt. Postea nobis monstrabatur campana metallica cum parvo foramine. Imperator modo laudatus & Imperatrix, quilibet & quælibet seorsim fundi campanas curarunt; sed ista, quæ jusiu Kunigundæ conflata erat, sonavit clangorem multo gratiorem & auribus suaviorem. præ ista Cæsaris campana; Imperatrix, cum animadverteret, id carissimo conjugi tædium afferre, detrahit annulum digito suo & jecit istum ad campanam, qui vero sibi foramen in metallo isto duro fecit & per campanam in templum decidit; vis stupenda ictus fuit, nam spatio unius horæ Imperatrix ab urbe, cum annulum, parvæ molis corpusculum, in campanam conjiceret, distabat. Hoc foramen clangorem fonorum & auribus antea gratum metalli infregit. Hic ictus, si verus nec sictitius, necesse fuit merum & stupendum miraculum, aliter impossibile fuisset, annulo quodam in propinquo, multo minus procul & longe, ex diftantia totius horæ, foramen per campanam ex metallo duro conflatam trajicere & istam perforare. In peculiari concameratione A 2 hujus

magno & aliquot millionibus æstimatur. Adest corona Imperatoris Heinrici, qua Romanorum Imperator caput cinctus fuit, Bambergenses perhibent, si solenne adhuc esset, Romæ Imperatores diademate coronare, necesse foret, hanc semper coronam tunc temporis Romam transportare. Pone hanc & Imperatricis Kunigundæ diadema conspicitur. Porro particula clavi, quo Christi, Salvatoris nostri, manus altera crucis maledicto ligno affixa fuit; hoc frustulum miracula efficere innumera Romanæ sidei addicti perhibent, præcipue curare & exstinguere dicitur cancrum puti-Omnibus & fingulis, qui hunc clavum vidum mammarum. fendi gratia accurrunt, ad osculum porrigitur, ii quoque dono accipiunt libellum parvum quinque foliorum in forma octava, in Fig. I. quo frustulum clavi æri incisum cum appensis litaniis & variis ad hunc clavum precibus. Libellus, antequam dono cuilibet datur, prius clavo parum affricatur, & sequentia in se continet verba: En tibi qui hæc aspicis ad vivum expressum & depictum SStum Clavum, quo Redemtor noster ligno crucis affixus fuit a S. Henprico Imperatore inter alias SS. Reliquas ex speciali amore Sponfæ suæ Ecclesiæ Cathedrali Bambergensi Clementissime dono re-"lictum Anno 1012.

hujus templi admodum dives ex auro, argento, cimeliis pretiofis, gemmis, unionibus & Reliquiis thefaurus vifendus, in hoc præcipue altare portatile ex Onyche multis figuris affabre cælato, album lapidis femper figuras repræfentat, & id quod in lapide obfeurius est, nunquam non fistit campum. Hæc gemma per-

Abahrhaffte eigentliche Contrasactur des mercklichen Theilseis nes aus denen heiligen Naglen mit welchen unsers Herrn Jesu Christi Hand durchstochen und an das Creuß genaglet worden so von dem H. Kapser Henrico, tausendzwolff dem hohen Rapserl, von ihme gestifften Domstifft zu Bamberg als es consecrirt und Bott zu Ehren geweichtet neben einem großen Stuck des heiligen Creußes verehret worden; Inmassen Leopoldus de Bebenburg, in libro de Zelo Principum Germaniæ Cap. 12. bezeuget und wird die Wahrheit obberührten H. Nagels wie von Alters hero also auch noch auf heut tigen Tag mit viel und großen Wunderzeichen consirmirt und bes

stattiget. Cum permissu Superiorum. 8v. Bamberg. 1723.

Litaney

Erbarme dich unfer

Litanen zu benen H. H. z. Wunden unfere Erlofere und Seelige machers Jesu Christi.

Styrie eleison / Christe eleison / Rprie eleison / Christe bore une

Chrifte erhore uns.

Chriftes ber bu für uns gecreußiget bist wordens erhore uns.

ODit Vater vom Himmel/ SOtt Sohn Erloser der Welt/]
SOtt Beiliger Geift/ Beilige Drenfaltigkeit ein einiger SOtt/

JEsu Christe / der du unsertwegen beine heilige 5. Wunden zu empfangen/ dich beinen himmlischen Vater frenwillig anerbothen/

JEsu Christe/ der du die H. H. J. J. Wunden unsertwegen zu emspfangen/ und dein rosenfarbes Rlut für unser Beil daraus zu verzielfen/ mit unaussprechlicher Liebes , Begierde bift angetrieben worden.

JEsu Christe / ber bu den Anfang beiner S. S. 5. Wunden in fostbartichten Bluts , Vergiessung in der schmerklichen Beschmeis dung GDit beinem himmlischen Vater für uns aufgeopffert/

JEsu Chrifte, der du von denen Juden zum Creug und Wun-

den für uns begehrt bist worden/

Jesu Christe, der du zum Creut, und schmablichen Tod durch

ungerechtes Urtheil verdanimet bist worden/

Besu Christe, der du deine D. D. z. Wunden für une zu em-

pfangen auf den Berg Calvaria ausgeführt bist worben/

Jesu Christes der du mit stumpffen Nageln an das schmählische Creuk angehefft, und an Sand und Jussen schmerklich durchs graben bist wordens

JEsu Chrifte, der du in beiner S. Seiten und gebenebenten Bers

gen mit bem Speer durchstochen und eroffnet worben/

J. C. aus beffen S. S. 5. Wunden der Werth unferer Erlos fung reichlich geflossen/

J. C. der du in deinen S. S. 5. Wunden den Brunn Quell

Des ewigen Lebens uns haft eröffnet/

J. C. der du durch beine S. H. s. Wunden die gange Welt bast erloste

J. C. der du in deinen S. S. S. Wunden einen sonderlichen

Schut in aller Widerwartigkeit uns hast vorbereitett/

J. C. der du durch deine D. D. Wunden in deine Glorn und Herrlichkeit bift eingangen A 3 3. C.

J. C. der du deine H. H. 5. Wunden vom Todt frolich aufste- | hend in deinem glorificirten Leib hast behalten/

3. C. der du mit beinen S. S. 5. Wunden die gange himmli-

iche Stadt Jerusalem mit wunderbarlichen Glank erleuchteft/

J. C. der du durch Zeigung deiner S. S. 5. Wunden GOtt beines erzörneten himmlischen Waters gegen uns Sundern gefaisten Zorn unaufhörlich abwendest/

3. C. Der bu mit beinen S. S. 5. 2Bunden am Jungsten Sag

wiederum wirft erscheinen/

J. C. der du mit deinen S. S. 5. Wunden am Jungsten Tag beine Auserwählte mit unaussprechticher Freud wirst erfüllen/

J. C. der du am Jungsten Cag burch beiner S. S. 5. 2Bunden

Unblicke/ Die Gottlosen über alle maffen wirst erschrocken/

Sep uns gnabig!

Werschone unser Herr JEsu Christe, burch beine H. H. 5. 5. 2Bunden.

Sep uns gnädig!

Erhore und Derr J. C. durch beine heilige g. Munben.

Won allen Ubeln Leibs und der Seelen/erlose und Herr J. C. durch deine heil. 5. Wunden.

Won dem gaben/unverfebenen/unfeeligen Codt und uhrplofili.

chen Sterben/erlose uns/ 2c.

Don allen Fallstricken der teufflischen Versuchungen / erlose und / 20.

Von dem Urtheil der ewigen Verdammniß: Gehet hin ihr Nermaledentes erlofe und zc.

Mir arme Sunder bitten bicht erhore uns.

Daß du unser durch beine S. S. 5. 2Bunden verschoneft/

Daß du und zu andächtigen und eiffrigen Liebhabern deiner H. H. 1. Wunden aufnehmen, und dieselbe ohn Unterlaß zu ehren, durch deine Gnade wollest bestättigen,

Daß du und beine S. S. 5. Wunden in unfern letten Nohten/

ju einer sonderlichen Buflucht verstatten und verleihen wollest.

Daß du in der allerheiligsten Wunden deines gebenedenten Herhends unsere Seelen/ wann sie vom Leibe abgesundert/ auf und annehmen wollests

Dali

Daß du alle Secten und Jrrthumben ausreuten / und die ire rende Schafflein zu der rechten Ginigkeit deiner D. Rirchen wies derum bekehren wollest

Daß du alle Catholifche Fürsten in rechter und mahrer Ginig.

feit erhalten wollest/

Daß du Krieg und Blut. Vergieffung, Aufruhr und Wider, sehung gegen der ordentlichen Obrigkeit damffen, und von unser rem Vaterland Teutscher Nation verbannen wollest.

Daß du Theurung/ Peftileng / und alle verdiente Straffen von

uns gnadig abwenden wollest/

Daß du uns/ samt allen Auserwählten am Jungsten Tag mit dem allerholdseligsten Anblick beiner S. H. z. Wunden erfreuen wollest/

JEsu Christe/ ber bu biefe S. S. 5. 2Bunden am Creut unsert-

wegen hast empfangen/

D du Lamm GOttes/ welches ber Welt Sund hinweg nimt/ verschone unser wegen deiner D. H. 5. Wunden.

D du Lamm GOttes/2c. erhore uns wegen deiner 2c. D du Lamm GOttes/2c. erbarme dich unfer wegen 2c.

Ririe cleison; Christe eleison; Ririe cleison. Bater Unser zc. Ave Maria.

v. Sie haben meine Sand und Suß durchgraben.

B. Alle meine Gebeine haben sie gezehlet. V. Mein Berk ist wie Wachs zerschmolken.

B. Mitten in meinem Leib. V. Herr erhore mein Gebeth.

Bu Und unfer Fleben laffe für beingottliches Ungeficht gelangen. Gebet.

Herr Jesu Christe/ der du aus dem Schoos deines ewigen Waters vom Himmel herab auf die Erden gestiegen/ und dein Rossenfarbes Blut aus deinen allerheiligsten z. Wundenzu Vergebung unserer Sünden mildiglich vergossen/ dich ditten wir demühtiglich/ lasse uns am Tage des Jüngsten Gerichts zu deiner Nechten die liebs liche und holdselige Stimm horen: Rommet her ihr Gebenedenten meines Vaters/und besitzet das Neich/ welches euch vor Andegin der Welt ist bereitet.

2.

2. D GOtt/ der du durch die glorwürdige Wunden beines eins gebohrnen Sohns J. C. unsere Seelen erlosen und heiligen wollens wir bitten dich serleihe allen denens die sich der Ehr dieser H. H. H. Sohnen unabläßig erfreuen seines Schutz und Schirms in allen Nohten und Widerwartigkeiten zu geniessen.

3. O SOtt/der du gewolt/ daß bein geliebter Sohn die schmerke lichfte 5. Wunden am Creuk unsertwegen empfinge/ damit wir von des hollischen Feinds Gewalt in Dienstdarkeit errettet wurden; Gies be uns deinen Dienern/ daß wir durch hochste ehrengedachte S. S. Wunden die glorwürdige Auferstehung zum ewigen Leben erlangen.

4. D GOtt/ der du durch die H.H.5.5. Wunden deines Sohe nes unsers Erlosers ein Mittel des ewigen Bepls der gangen Welt verschaffet; wir bitten dich / verleihe deinem Volck alle nothwendige himmlische Gaben / damit es die rechte Frenheit im ewigen Leben/ mit

unaufhörlicher Freude befigen mogen.

5. Herr Jesu Christeldu Sohn des lebendigen GOttes/ der du für das Hepl der Welt am Stammen des H. Ereukes/ die H. H. H. Wunden unsertwegen empfangen!/ aus welchen du dein allerkoste barliches Blut / um Erlosung unserer Seelen so reichlich vergossen; wir bitten dich demuhtiglich/ lasse uns nach unserem Abschied von diesem Jammerthal in dein himmlisches Paradeiß mit Freuden gestangen / darin wir dich neben allen Auserwählten/ in alle Ewigkeit toben/preisen und ehren mogen. Amen.

Gebet zudem Z. Räyser Zeinrich.

Seve gegrüsset du ewig grünende Blum der Reuschheit/sehe gegrüsset du Spiegel der vollkommenen Reinigkeit/ du Stiffter des hohen Domsliftes Bamberg/ Heiliger Ranser Heinrich/ deinem ale lergetreuesten Schuk ergebe ich mich vollständig/ und überlasse mich dir mit andächtigen Herzen gänklich/ du wollest mit deiner hochvers mögenden Vorbitt mir hülfslich erscheinen; in allen Nöhten und Alngelegenheiten meines Lebens Hülfs leisten/stehe mir bey im letzen Augenblick/ wann ich das Jammer-volle Leben beschliessen und verstassen/ auch von dessen zugebrachten Lauff die genaueste Rechenschafft werde geben müssen/ auf daß ich mit allen heiligen Sacramenten versehen/ von allen Macklen der Sünden gereiniget/ und vermitstelst

telst vorhergehender göttlicher Sinsprech, und Ermahnung desto ferstiger mich darzu bereite und anschicke, das allgemeine Looß des mensch. lichen Lebens, als den gebührenden Sünden. Sold bezahle, und mit dir in Vergesellschafftung zu ewiger Ruhe und Frieden meine Seele von dem Leib aufzelost werde.

Gebet zu ber B. Rayserin Cunettund.

Sene du auch gegrüsset mit deinem reinen und unbesteckten Sees Gemahldem H. Rayser Heinrich, du Schnees weisse Lilien der Reuschbeits du Liebhaberin der Reinigkeits o heilige Rayserin Cunegunds dich bitte ich durch deine Jungfraul. Reinigkeits verlasse mich nicht am tekten End meines Lebens sondern verschaffe durch deine hoch gultige Fürbitts daß ich durch vorhergehende Erkantniß eines seel. Ends den Lauff meines Lebens vollendes und mit mir wieder alle gewaltige Unsechtungen und Nachstellungen des bosen Feinds der gestalt streites damit im Stand der Gnad Wattes meine arme Seel in die Hand ihres Schöpsfers aufgebes und denselben mit dir und beinem H. Sehes Gemahls auch allen Heiligen in der ewigen Sees

ligfeit ewiglich auschauen moge/ Umen.

Particula istiusmodi clavi in Tullensi templo monstratur, quæ in Tabula addita pone fig. II. visenda. Valentini in Mus. Museor, Part. II. p. 196. Tab. XXXVII. fig. II. integrum clayum de cruce Christi oculis exhibet, qui Augustæ Trevirorum in Ab-Fig. 13 batia S. Maximi sancte veneratur, & qui similis isti, qui Viennæ Austriæ in Thesauro Imperiali, item & isti, qui auro inclusus in Fano St. Dionysii Galliæ servantur, hic quando publice monstratur, omnes & singuli genibus flexis istum san-Ete colere coguntur. vid. Auli Apronii vermehrte Reise Dischreibung p. 142. Iste clavus, qui Viennæ visendus, dicitur perterebrasse manum Christi dextram, secundum Pontificis cujusdam Romani attestatum, quod simul cum clavo asservatur, & quod quoque aperit, Constantinum M. istum clavum continuo in pileo gestasse. it. Pontificem experimenta cum ipso apud decumbentes agrotos fecisse, qui, licet suerint miserrimi, derepente tamen, ac clavus istos attigisset, de lectosani & hilares resurrexissent. Hæc attestatio manuspripta insimul cum clavo a Pontifice Maximo Imperatori Conrado II, dono data, vid. plura in Küchelbeckers allerneuesten Nachricht vom Romisch. Kauferl. Hofe p. 863. Mediolani in templo cathedrali ejusmodi clavus maxima

B

veneratione prosequitur. vid. Missons Reisen in Italien Part. II, p. 981. In templo Sancta Crucis Roma ostenditur quidam clavus, qui per Dn. nostri lesu Christi sanctas manus transfixus suit. vid. Matth. Puel Itinearium Thalassicum p. 184. Viennæ in templo cathedrali frustulum quoque clavi, quo Christus crucifixus est, vidimus. Salvatorem mundi tribus tantum clavis crucis ligno affixum fuisse credimus, id quod & Romano-Catholici ipsimet perhibent, interim cum plures, quam tres, apud ipsos clavi venerentur, serram contentionis inter se reciprocant de veris, quælibet enim ecclesia suum, quem asservat clavum, pro vero & genuino habet. Prudentiores inter Romanos dicunt, tres tantum esse veros, reliquos esse istos, quibus trabes crucis conjunchæ fuissent. Sed in fornicem, thesaurum Bambergensem continentem, revertimur, &, viso clavo, reliqua inspicere lubet: statim se offert auro obryzo inclusum frustum ligni ciucis Christi, quale & Gandershemii in Ducatu Brunsvigio, secundum Leuckfeldii Antiquitat. Gandersheim. p. 59. monstratur. Si placet, conferatur Epistola nostra Itinear. Vta de templo cathredrali Viennen-6, in qua permulta hujus ligni fragmenta & particulas operose collegimus. In hoc Bambergensi thesauro est statua parva ex hoc crucis ligno confecta benedictam Dei matrem exhibens, in cujus cavo a tergo machæra vel gladius æque parvus confectus ex ferro lancea, qua Christi latus apertum suit, cum epigraphe: und es wird ein Schwerd burch beine Seele bringen; quæ verba, funt qui ita exponunt, vaticinium sint Salvatoris nostri, quo matri fuz prædicere voluerit plus quam divinum honorem, quem Romano-Catholici in se conferrent, quique honor ipsi ingentem dolorem, non aliter ac si gladio pungeretur, excitaret; an hæc Christi mens fuerit, dijudicent verbi divini interpretes. Porro adest iste clavus, quo inscriptio cruci supra caput Christi affixa fuit: Ensis Imperatoris Henrici; it. ejusdem hasta cumsatis longa pertica; terra de monte Oliveto, in quo Apostoli sommo indulgentes quieverunt; pannus, quo Christus, finito pediluvio, suis ministris pedes siccavit. Particula lactis matris Dei; de eo. dem lacte pars quoque Gandersheimii affervatur. vid. Leuckfeld 1. c. Quedlinburgi olim erat in Abbatia in fornice, das Bitters Bemolbe dicta, vitrum, in cujus fundo materia alba sicca instar calcis.

calcis, quæ lac matris Dei fuisse perhibebatur, schedula appensa literis monachorum, vulgo Munnich Schriff? / exarata, hæc duo tantum continebat verba: Lac virginis. Hoc vitrum clementi justu jam regnantis Imperatricis Viennam Austriæ transmissum fuit. Sed iterum ad thesaurum Bambergensem: adsunt ista catenæ, quibus S. Petrus in carcere vinctus & constrictus suit; it. fragmentum virgæ Aaronis, quæ ante altare, cum tribus ob sacerdotium in partes divisæ erant, germina emisit. Liber Evangeliorum ex charta Pergumena, literis aureis elegantissimis, (quales pingendi ad artes hodie deperditas refertur) exaratus & ante mille jam annos confectus; liber missarum ejusdem ætatis, earundemque literarum pretiosarum ac antedictus; hoc libro Romano. Catholici monstrare volunt, missam celebrare non esse novum inventum, sed jam multis retro seculis ad cultum Dei usurpatam. Altare portatile Imperatoris: Henrici ex auro, opere, uti vocant, mosaico & gemmis confectum, quod divus Cæfar nunquam non in itinere secum portavit & in quo sæpius missam celebrari audivit. it. Cranium S. Kunigundæ; it. vestimenta modo dictarum personarum, inter quæ ista, quæ Kunigundæ olim corpus attigerunt, nunc partu difficili misere laborantibus peculiarem virtutem exferunt. it. Spina ex Christi corona desumta, quæ specifice auxiliari contra dentium dolorem perhibetur. Lituus ex auro Episcoporum istius loci; crux aurea, quæ ipsi semper præfertur; Machæra Equitis St. Georgii cœlo delapsa; duo urcei magni, in quibus Christus in nuptiis Canæ Galilææ ex aqua bonæ notæ vinum miraculola & divina metamorpholi confecit. Hæc bina vasa non unius ejusdemque sunt magnitudinis, materia ex qua apparet marmor rubrum maculis albis distinctum, licet Dn. Reverend, Pater, qui hos urceos nobis monstravit, ex materia quadam artefacta confectos esse affirmaret; plane distant ab isto urceo, quem ante annos aliquot Quedlinburgi in Abbatia vidimus, & quod ad structuram. & quod ad materiam ex qua, colorem, magnitudinem & reliqua. Quidam ex istis urceis in thesauro Fani St. Dienysii in Gallia, teste Aulo Apronio in Itinerario p. 142. videndus; iterum quidam inter antiquitatis Urbis Andegavi in Tractu Andegavensi Galliæ monstratur, de quo vid. Talanders curieuse und Distorische Reisen burch Europa p. 71. Quendam ex B 2 istis

istis VI. hydriis Quedlinburgi quondam vidimus, hic ex marmore pellucido, colore ex albo ad luteum vergente venis albis distincto, confectus, ansa altera deficit, quæ Coloniæ Agrippinæ sancte asservatur. An ejusmodi vasa sint genuina & revera ista, quæ in modo dictis nuptiis Christus vino repleverit, valde dubitamus; sacra scriptura saltim mentionem de sex hydriis fecit, & ejusmodi urcei in plus quam viginti locis monstrantur; dubitamus quoque sponsum & sponsam in istis nuptiis suisse Evangelistam Johannem & Mariam Magdalenam, de qua controversia Paullini in feiner zeitkurgenden erbaulichen Luft Part. II. Cap. LXXVIII. p. 420. legi merentur. Medici hujus loci celeberrimi tunc temporis Anno 1725, erant Liber Baro de Forstern, Archiater electoralis; Dom. Croi, vir perhumanus & doctus; Dom. Heinisch Med. Doct, & consiliarius metallicus; Dom. Otto Philip. Virdung ab Hartung, &c. In tractu Bambergensi radix dulcis & grata, Botanicis Liquiritia dicta, admodum copiose colitur, singulis tribus annis effoditur, siccatur & integris plaustris hinc inde per Europam distrahitur; hæc Liquiritia in agris disseminata, hic fasciculus, illic post duos passus iterum manipulus crescit. Olera in his agris meliora, sapidiora & dulciora sunt, præistis, in quibus nulla Liquiritia provenit. Hæc grata radix occasionem proverbio dedit: Wenn Nurnberg mein wares wolte ich es zu Bamberg pergebren / vocatur quoque der seidene Raden der Beiligen Kunigundæ. De lapidibus curiosis addimus, lapidem Lyncis hic copiose reperiundum; inveniuntur & Cornua Ammonis parva, ex pyrite conflata, extus in superficie splendide aureo colore a na. tura depicta. Ad sabulas referimus, quæ de spectro, Perlesex dicto, narrantur, hoc nunquam non quatuor hebdomadas ante obitum cujusdam canonici in forma canis oculis igneis Bambergam percurrere dicitur. Sed limites epistolæ transgressi sumus, rogamus, velis, Vir plurimum Reverende, hæcminutulalicet, sed fortasse oblectanea, non despicere, sed potius ut perenne cul-

modum hactenus fecisti, non desinere, Vale,
Wolffenb. d. I. Maji 1729.

FRANC. ERN. BRÜCKMANNI MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA NONA
SISTENS

ANIMALIA RARIORA

VIRIDARII VIENNENSIS EVGENII FRANCISCI

SERENISSIMI PRINCIPIS SABAVDIENSIS, &c.

VIRVM PRAENOBILISSIMVM,
AMPLISSIMVM, CONSVLTISSIMVM
PRVDENTISSIMVM DOMINVM

DOMINVM

AVG. WILH. TOEPFFER,

COMIT. DE WOLFFSTEIN ET PYRBAVM &c.
CONSILIARIVM AVLICVM ET PRAEFECTVM
SPECTATISSIMVM,

FAVTOREM DEVOTO REVERENTIAE CVLTV DEVENERANDVM.

WOLFFENBUTTELÆ, ANNO CHRISTI MDCCXXIX.

Vir Pranobilissime atque Doctissime, Fautor Devenerande!

Anta apud me est nominis Tui veneratio, ea officiorum vel potius benesiciorum Tuorum in me collatorum recordatio, ut nihil ardentius quam gratam mentem publice testandi occasionem optaverim; cum autem maximum, quod nos intercedit, locorum intervallum, illam hactenus invideret, hanc quam nunc cernis epistolam nomini Tuo inscribendam constitui, ne diutius ingrati, vel saltim parum grati, animi merito postularer, aut neglecti cultus & officii jure arguerer.

Princeps Sabaudiensis, Eugenius Franciscus, Consil. Cæsar. Roman. Aulie. bellic. Præses, Belgii ad Austriæ Archiducatum pertinentis Administrator, Dux Generalis exercitus equitum & copiarum pedestrium omnium Caroli VI. Romanorum Imperatoris &c. natus superiori Sec. Anno 1663. cujus victorias laureatas imumeras calamus meus obtusus si adumbrare vellet, idem so-

ret, ac conatus istius, qui atro carbone maximum istud mundi lumen, solem nempe, pingere conabatur. Serenissimus hic sortissimusque seculi hujus heros viridarium Viennæ Austriæ in suburbio habet, plus quam regium, in quo plures villæ & arces amænæ; sontes mirum in modum salientes, varia domicilia calesacta pro meliori plantarum incremento, hybernacula, in quibus vegetabilia exotica & tenera a frigoris hyberni inclementia, glacie, nive & ventis tuta servantur; inter plantas rariores, quarum in his amoenis viretis bis mille numerantur, præcipue visui se offert Arbor Camphorisera, Arbor sensitiva, Arbo-

res grana Coffé ferentes. &c.

Vivarium & domus, in qua ex diversis terrarum regionibus varia animalia, bestiæ crudeles, belluæ feroces, raræ aves etc. viva servantur debitoque cuilibet cibo nutriuntur, in varias divisa est cellulas & concamerationes in his adsunt candidi cygni, Pavones, Junoniæ aves, versicoloribus plumis & cauda eleganti superbientes, Grues vigilantes, Platex, vulgo Lofflet / Loffel Bane fet quia rostra habent instar cochlearium, & Schlangen : Freffert quoniam forsan serpentum carne valde delectantur, dictæ. Grues ex India allatæ, Indianische Rraniche; ut & corvi ex éadem regione coloris rubri & varii, admodum magnæ funt aves, & reliquum parum distant a psittacis versicoloribus, Indianische Raben; Passer ex India totus quod ad pennas luteus, gelber India. nischer Sperling / Upupa ejusdem terræ Orientalis, coloris albidi. Indianischer Biedehopff. Pavones præ reliquis rariores toti candidi, gang weiffe Pfauen; Gallinæ margaritiferæ, Perlen . Su. ner / fic dicta, quia atra penna multis albis maculis rotundis hinc inde eleganter sparsis, ac si uniones essent, scatent. harum patria esse dicebatur. Otides ex Hungaria, Erappen/ Erapp, Banse/ quarum milliones in hoc regno inveniuntur, quadringentæ, quingentæ, fexcentæ & plures fimul in una congerie. Perdices alba, weisse Rebbuner; hac avis Hübnero in Lexico rerum naturalium &c. p. m. 1033. vocatur Lagopus avis, weiß Rebs Perdices a colore nivis in Alpibus dum coëunt pullos & foetus generant albicantes. Vid. Theatrum sympatheticum p. 54.)(2 Perdices

Perdices rubræ. Credimus & albas & rubras peculiarem sui generis speciem constituere nec nivem albedinis causam in illis esse. Anseres ex Hollandia, paulo majores Austriacis sunt, mares rostrum nigrum & pedes atros, sæminæ rostrum rubicundum & pedes cinnabarinos habent, ambo autem in superiori rostro magnam carunculam duram vel tuberculum supereminens ejusdem cum rostro coloris atri & rubicundi gerunt, gressu admodum superbo incedunt. Dossandische Ganse. Casuarius, ad aves maximas refertur, ex insulis Asiæ Banda seu Lontor Viennam per mare transportatus, cujus corpus non pennis sed potius setis tectum nigris. vid. plura de hac ave in Walther Schultzens Ost. Indischer Reise. Pesses de se superior de la cave in Walther Schultzens Ost. Indischer Reise.

Ardex albx, weisse Reiger/ de quarum elegantibus pennis Wilhelm. de Reinbaben in versionibus poeticis pag. 147. 148.

avem hanc ipsam sic loquentem inducit:

Man sieht die Konige selbst meine Febern führen/ Sprach er: und also will mir auch mehr Ruhm gebühren/ 2118 man sonst inegemein den Zogeln nicht erweißt. 2c.

Strutiones quinque, quatuor pennis albis & unus nigris, quas paucas habent; altiores sunt hominibus, quidam collo erecto octo pedes alti; & inter omnes hactenus notas aves robustissimi; capita haud admodum magna, sed colla valde longa; corpora pinguia, folida & firma funt; uti & pedes longi & robusti; alæ, ad corporis proportionem parvæ, hinc ad volatum minus aptæ funt; contra pedibus velociter incedere & maxima celeritate currere poffunt. Patria harum avium est Africa: Cibus & alimentum sunt cadavera, non ferramenta, quæ quidem objecta avide deglutiunt, nunquam vero in succum & sanguinem convertunt, sed potius illæsa per guttur inferius reddunt. Caro harum avium assa est cibus & pinguedo potus populorum in Bilidulgerid, Numidia. &c. Heliogabalus Imperator sexcentorum strutionum cerebellis in unico prandio triumphavit. Opiparum sane & singulare fuit prandium. Ova, quorum interdum unus strutio centum ponit,

ponit, sunt magna & ponderosa, admodum delicata & oleosa, præprimis in sie dictis teganitis, vulgo Psansoter Eper Ruchen/ ob gratum laudantur saporem. Quatuor homines unum ovum ad nauseam satiare potest, tantum enim albuminis & vitelli in se continet, quantum vix XXX. gallinarum ova, vel unum ovum strutionis excavatum in se recipere potest triginta ovorum gallinaceorum albumina & vitellos. Veteres Lybiæ populi, Garamantes vocati, testas horum ovorum per medium scissas loco pileorum in usu habuerunt. Vid. Ristens curieuses Recreations.

Sahr Mense Aug. p. 24.

Porro adfunt binæ aves magnæ, quas Climmersatt/quia cibis vix satiabiles imo inexplebiles, & Vielfraß/a multo, quem quotidie deglutiunt, cibo, vocant. Latini hanc avem Urocrotalum, forsitan a mugitu boario, appellare solent. Patria volatilium horum animalium est Hungaria Turcicumque Imperium, in priori circa stagna majora & loca palustria copiosa inveniuntur, in posteriori vero interdum congeries plusquam mille in aere volitantium in conspectum prodeunt. Clamorem penetrantem edunt ad instar mugitus boum. Oesophagum tam magnum & ingluviem tam amplam habent, ut pisces sex, septem & octo librarum deglutire & in largo isto facculo sub collo recondere posfint. Theatrum Europ. Tom. IX. Anno 1663, p. 915. fequentem hujus avis fecit mentionem : Es machte auch der fremde Pogel/ welcher in dem Stadt. Graben ju Bien gefangen mard / ben groß und gemeinen Leuten fremde Bedancken; felbiger fahe aus wie eine Loffelganft/ hatte einen groffen Ropff/ und von feiner Wielfrafige feit/ Den Nahmen Mimmersatt/ maffen er auf einmahl einen 6. bis 8. pfundigen Fisch verschlingen konte/ welchen Wunders halben auch die Rom. Ranf. Maj. selber am 7. April. ju sehen begehrte. Er ward barnach zu den Rapferl. Ablern getragen und insgemein für ein boses Omen gehalten. vid. quoque bas gebrückte/ von bem Eure cken berückte / nun trefflich erquickte Konigreich Ungarn. Fr. und Leips. 1688. it. Die Breglauer Runft, und Natur, Geschichte Bersuch XXXIV. Anno 1725. Menf. Nov. Class. IV. Articul. 14. p. 560. it. Dersuch XXI. Class. IV. Art. 5. p. 173. Der Dogel Minmersatt

aleichte demienigen / so berm Gesnero On-Vogel genandt / und das felbst in Rupffer vorgestellt/ wiewohl sich eben nicht alles an ihm befunden / mas borten gemelbet wird; er war wohl noch einmahl fo groß vom Leib als ein Schwan / und fein gelber Rropff ober Sack unter bem Schnabel hatte gar wohl einen 6, pfundigen Carpen in fich verbergen konnen. Der Schnabel mar brey Viertel Ellen lang/ und benm Ropff eine Urms bicke. Der obere Theil baran lief robt und grun schattiret / wie man sonst bergleichen Tulipanen siehet/forne mar er gerade abgefrummet und nicht angelformig, wie andere Davon geschrieben. Der gange Leib mar weiß / auffer in benen Flus geln hatte er fcmarge Sebern. Er hatte teine Bunge / und auf bem Rouffe Rebern hinter fich ftebend. Bende Blugel betrugen fich in ber Lange auf 5. hiefige Ellen. Seine Suffe waren bicke / furt und breit/ wie Banfe Ruffe gestalt. Seine Rebern find ftarct / Die er immerzu pust / wie die Ganse zu thun pflegen. Wenn er auf der Erden faß/ to præfentirete er vom Leibe mehr einen weiffen Baren. Begen eie nen Sund wehrete er fich/ und machte mit feinem Schnabel ein greus lich Geflapper. Dier wurde er mit Fleisch gefüttert ohnerachtet er sonsten von Fischen leben foll. Seine Excrementa waren weiß wie bunner Ralct. Ante domum, in qua animalium cohors servatur, adest aqua & piscina, in qua mansuetæ aves aquatiles se recreare & fubmergere poslunt.

Ex quadrupedum classe receosebimus Hircum ex India; Damas seu Rupicapras pavidas, quæ, quando juniores, facile cicurantur. Hæ capreæ Alpinæ aut sylvestres in Carinthia, Styria, Tyroli, montibusque Hungariæ Carpathicis, acclivia enim & invia montium loca & rupes libenter ascendunt, copiosæ repe-

riuntur.

Leonem florentis ætatis juvenem magnanimum quidem led mitem, cum quo bestiarum custos ludendo tempus fallere

potest.

Cervum ex India, quatuor narium foramina habentem, bina sita sunt in loco suo ordinario uti in Cervis Europæis, reliquæ autem binæ cavitates locum ferme infra oculos occupant. Oves Turcicas, eximiæ magnitudinis, utriusque sexus, mares testiculos infra abdomen gerunt extraordinarios magnes.

Capreolos ex India Viennam allatos, Indianische Rebe.

Capreolos, quod ad pilum, albos, weisse Rehe.

Damam seu cervam Indicam mansuetam, gank sahmer Instantischer Damme Hirsch. Binas species Lyncis maculosæ, variæ & timidæ, quarum una Feld scuches & altera Tieger Luche

nuncupatur.

Capricornos utriusque sexus & mares & seminas, Steine Boste und Steine Baisen; Hæc animalia sunt caprarum species, calidioris naturæ, eximiæ magnitudinis, robusti corporis, coloris cinerei. Cornua incurvata reslexa ponderosa, interdum octodecim librarum gravia, ex quibus pocula siunt, gerunt. Locum natalem habent in frigidissimis Helvetiæ, Salisburgensis Archiepiscopatus, Cretæ, Cypri, Cap. Bonæ spei angulis & montibus altis.

Animal Zibethicum seu selem Zibethicam, eine B saute Rate. Hæc surens bestia magnitudine superat catum domesticum, externa autem sorma parum ab hoc distat; vasculum inter penem & testes collocatum membranis urethræ alligatum habet, in quo Zibethum, medicamentum istud ob gratiam odoris nemini non notum, latet. vid. plura in Thom. Bartholini Cent. III. Histor. anatom. rar. 1, pag. 199. it. Petri de la Valle Itinerar. Tom. I. pag. 124.

Hystrices, Dorn ober Stachel Schweine; e porcorum familia sunt & totæ aculeis lævibus ex albo & nigro variegatis te-Etæ, echinis terrestribus majores & ex America primum in terras nostras translatæ. Carne gaudent dulci, quæ etiam exteris qui-

busdam nationibus in cibum cedit.

Oves ex Sardinia, harum cutis non lana mollised pilo ob-

sita, coloris ut capreolorum esse solet.

Oves Tripolitanas; sunt animalia admodum pinguia, quorum caudæ dimidiam ulnam serme latæ; existunt, qui perhibent, ejusmodi oves interdum caudas 30. usque 60. librarum ponderis habere.

Lupum

Lupum Indicum ferocem & furiosum, sed catenatum, qui a bestiarum custode ob sævitiam misere quotidie slagris percutitur.

Olim Regibus pocula dabant; barba prolixa, non aliter ac hirci improbi esse solim fronte brevis & crispus odorem Moschi redolens, cujus causa rejicitur in pabulum, quod est Gramen paniculatum odoratum, Germ. Auer & Grass. Patriam agnoscit Prussiam, vid. plura in M. Chr. Masecovii Dist. bin. de Uro.

Vaecam Indicam; hæc caput, anteriores pedes & pectus de Cervo; abdomen vero, pedes posteriores & caudam de asino habet.

Reliquum hoc saltim adhuc addere placet, hunc hortum inter omnes, quos Vienna visendos præbet, esse optimum. Plautæ exoticæ, quarum ingens adest numerus, sub aspectum venientes botanophilos mirum in modum exhilarant. Plusquam centum operarii quotidie in his amænis viretis-opus suum faciunt. Quotannis Serenissimum Principem 100000. florenos in usum hujus viridarii invertere relatum audivimus. vid. plura de hoc vireto & ejus palatio in Basil. Kückelbeckers asserneuesten Nachericht von Rom. Rays. Dose/ Part. II. cap. XI. p. 784. cum icon. & horti & Palatii in tribus tabulis.

Præter spem prolixe me diffudi, contraho vela & Te, Vir Prænobilissime, cum honoratissima familia Deo immortali commendo, me autem sueto Tuo favori & candori. Vale cum lectissima conjuge bene & feliciter. Wolffenb.

d. 1. Jun. 1729.

FRANC. ERN. BRÜCKMANNI MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA X.

De

TERRESTRI COLE

AD

VIRVM

CONSVETISSIMVM AT QUE EXCELLENTISSIMVM
DOMINUM

DOMINVM

CHRIST. GE. SCHWALBE

PHILOS. ET MED. DOCT.

SERENISS. ET REVERENDISS. DVCISSÆ SLES-VICO-HOLSATICÆ ET ABBATISSÆ QVEDLINB. ARCHIA-TRVM PRIMARIVM CONSVLEM ET PRACTICVM QVEDLINB. FELICISSIMVM

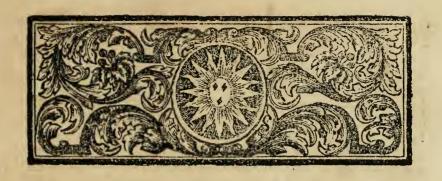
REG. SOC. BEROLIN. SCIENT. SOC. MERI-TISSIMVM &c.

FAVTOREM ET AMICVM ÆSTVMATISSIMVM.

CVM FIG.

WOLFFENBYTTELÆ MDCCXXIX.

VIR CONSULTISSIME ATQUE EXCELLENTISSIME! FAUTOR ET AMICE MAXIME COLENDE!

E naturalis historiæ studium præ aliis omnibus capit & in admirationem rapit, affirmo Tibi hoc ex animo, fessus curis clinicis, nusquam recreandi animi libentius divertor quam ad naturæ absconditas gazas, quarum perlustrandarum me varietates valde cupiunt, valde amœnitates, non mente concipiendæ tantum, sed in oculos incurrentes, quare etiam hac vice quasdam de terrestri cole per aliquot dies in itinere nostro sactas Tecum communicabo observationes. Est autem Coles terrestris fungus ille notus, qui Botanicis dicitur Fungus Phalloides J. B. noxius 38. T. III. 843. f. fœtidus penis imaginem referens C. B. Pinac. 374. Fungi perniciosi genus XXXIII. Clusii H. CCLXXXVII. Fungus penis virilis facie Lobelii Jcon. 2, 275. vid. Sterbeck Theat. fungorum 276, ad 283. Boletus Phalloides Tournefort. J. R. H. 562. Germ.):(2

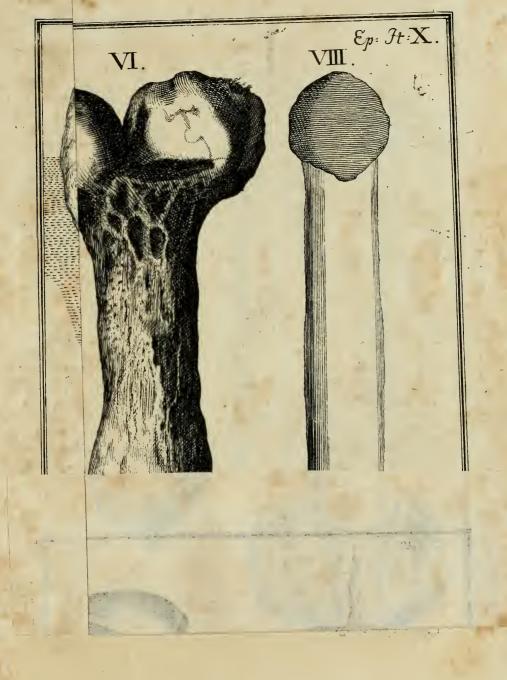
Germ. Erd. Schwamm / so die Membra genitalia præsentirt. Hunc fungum Anno 1723. die 26. Julii Weserlingæ (est oppidulum Ducatus Halberstadiensis unico Helmsteto milliari distans) in horto beat. Præfecti Hasenwinckels inveni, uti istum Fig. I. in magnitudine naturali oftendit. Exhocoblongo rotundo corpore crescit modo nominatus sungus Phalloides, quem hujus loci incolæ abusive Dufchbrunst/ (quod autem est sungus vel boletus cervi & plane differt a fungo Phalloide,) vocant. Superior rotundæ pars b. b. est lævis & dimidio ovi, quando e terra progerminat, quod ordinarie una vel altera noche fieri affolet, (unde prov. nascuntur ut sungi i. c. cito) similis; inferior rotunda pars in terra.c.c. occulta, est rugosa & signant literæa. a. in Fig. 1. rugas & plicas. Totus fungus cum radice, quam unicam saltim e medio corporis agit, quaque demum in aliquot fibras vel radiculas se distribuit, est albus; Ex apposita Fig. I. in magnitudine naturali videbis & crassitiem & longitudinem.

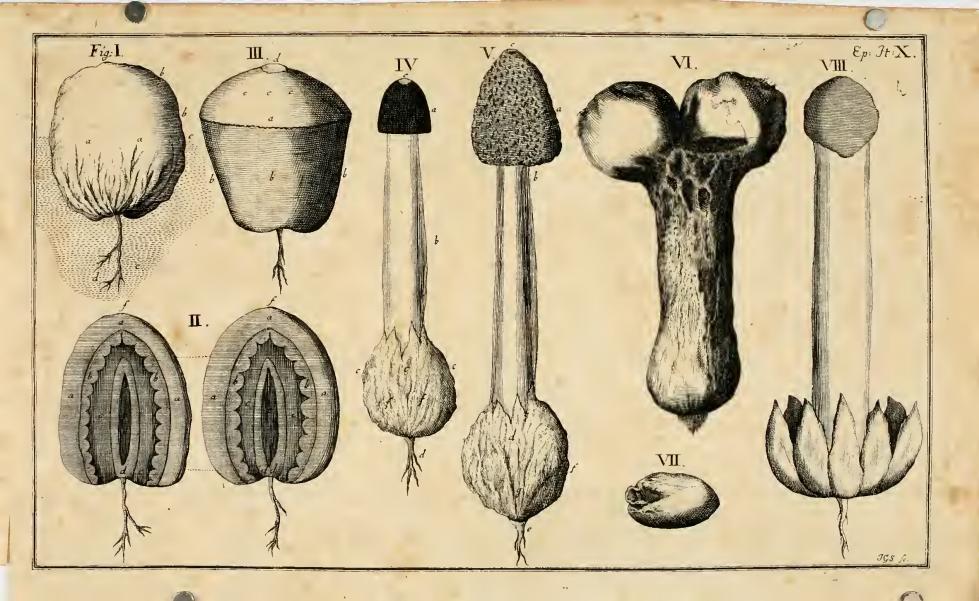
Fig. II.

Fig. I.

Fig. II. Est fungus, seu potius testiculus saltim hujus fungi, per medium perpendiculariter divisus; spatium a, a, est gelatina alba perspicua & pellucida, ac glacies Maria, repletum; b.b. est materia solida brunni viridisque coloris, quæ in antedicta lubrica gelatina mobilis existit; c.c. est corpus candidissimum porolum & fungolum intermixtis albis venulis & fibris, quæ partim etiam materiam solidam istam brunnam intrant; d. d. hæc substantia est obscuro alba, admodum porosa vel cavernosa, utiocularis inspectio, quando fungus accurate observatur, monstrat; e. e. eadem esse videtur gelatina cum ista, quæ a.a. totum ambit fungum, sed hac quadantenus durior est &, ac speculi vitrum. lævis. Totum denique fungum circumvestit pellicula f. f. tenuis, parum distans ab ista, quæ in ovo gallinaceo sub cortice latet, & hæc repræsentat involucrum scroti vel testiculi. Quando sungus penem referens ex hoc rotundo corpulculo, quod testiculum, & in quo gelatina semen repræsentat, progerminat, involucrum dilaceratur in vertice f. f. & in duas divititur partes, ita ut gelatina denudata in apricum veniat, ex hac apertura totus penem referens fungus unica nocte in altum profilit; pellicula lacerata, sta-

tim

tim apex fungi exit, qui in modum flosculi cum parvo rotundo foramine in medio figuratus, non aliter ac foramen, ex quo in penis glande urina excernitur.

Fig. III. lit. a. sistit fungum in vertice divisum tunicamque Fig. III. istam albam b. b. dilaceratam. c. est gelatina, quæ a cuticula separata & denudata visitur. d. est sungi apex parum prominens, qui primo e galatina prorumpit, hoca pellicula denudato sungus dein unica nocte in altitudinem unius digiti pronascitur. Omnia autem testiculi contenta progerminant, ita ut in terra nihil remaneat, excepta dimidia pellicula cum gelatina & radice. Hæc forsitan mucilago in nutritionem sungo cedit, quamdiu crescit & nutrimento opus habet, observavimus enim in sine, quando sungus in terram decidit & putrescit, omnem serme mucilaginem in pellicula consumtam suisse, a cujus desectu & nutrimenti inopia tunc sungus forsan corruit & moritur.

Quæ in Fig. II. notata sunt lit. d. &e. dant fungo in incremento caulem seu corpus penis cylindricum; c, exhibet capitu. lum; materia brunna viridisque lit. b. notata primis diebus capitulum fungi ambit istudque mucilaginosum reddit, non tantum inaëre coloris magis brunni, sed & odoris mellei redditur, qual propter & statim muscarum familia advolat & dulcem istam escam comedit. Hac mucilagine odorata depasta, caput penis album denudatum apparet; lingua degustavimus hoc mel viscosum & ad modum dulce deprehendimus Capitulum, melle brunni coloris a muscis devorato, erat album. porosum vel potius cavernosum, non differebat a Boleto esculento rugoso albicante Tournef. quem Morchel Germani vocitant. Hoc capitulum instar mitræ insidet cauli, est mobile, & caulis apex in medio saltim parum intus attingit mitram, quæ tenuis est, intus polita, extus vero parvis cellulis plena. Caulis intus cavus & lævis, extus vero totus poris evidentibus & magnis scatet, totusque albus, rigidus & stabilis, uti membrum virile erectionis tempore esse debet.

Fig. IV. lit. a. est mitra melle adhuc superinducta, quod Fig. IV.

muscas ad pastum odore dulci allicit, quando nempe sungus prius progerminavit; b. est caulis rigidus & sirmus, totus porosus, cavitate intus gaudens; pori caulis substantiam non transcunt, sed oblongam cavitatem internam investit tenuis tunica alba; c. est sacculus mucilagine repletus, ex quo sungus natus; d. est radix cum sibris parvis vel radiculis per terram dispersis, per quas tota planta alitur; e. suprema mitræ pars, mediante qua caulis glandi adhæret, f. f. sunt rugæ scroti.

Fig. V. lit. a. est capitulum, viscoso, dulci & brunno succo, qui melli similis erat, a muscis depasto, a boleto esculento,

Morchel/ non distans; b. est pars caulis.

Fig. V.

Eodem anno die 4. Aug. sequentia de hoc miro notavimus fungo; invenimus istum non procul a dicto oppidulo in sylva hage oder Heg. Holg (nomen habet a cavere, Hegen/ cavetur enim. a vaccis & reliquis animalibus, ne germina tenera comedant) vocata, sub umbrosis arboribus natum; sole meridiano calente de se spargebat effluvia longe & late dulcia, sunt autem inter homines, qui istos aversantur odores, imo & qui ex his lipothimias patiuntur. Relatum ab incolis loci habemus, se comedendum dare istum vaccis, quando taurum, vitulorum patrem, admittere nolint, mann sie nicht Ochsen wollen / & quidem non sine felici effectu, nam statim libidinosiores redduntur. Hoc vegetabile crescit in fine Julii & initio Augusti ex terra in forma Lycoperdi, cui simile erat, quare & tale esse antea putavimus, sed unicam saltim habet radicem, cum Lycoperdon plurimis adhæreat radiculis. Testiculus divisus jam in se continet, tanquam in matrice, & monstrat totum fungum penem referentem cum omnibus suis partibus. Interdum bini & terni testiculi accreti progerminant, quilibet autem peculiari sua nititur radice, quilibetpeculiarem caulem cum capitulo protrudit, & nunquam penem vegetabilem cum duobus appensis testiculis observavimus, qualem tamen existere quidam assirmarunt, qualis etiam a Tulpio (vid. ej. observationes medicas edit. 4ta p. 149) in alneto inventus cum duobus coleis, adeo ad amustim cum pene virili conveniens, ut vix ovum ovo videris similius, caulis s. scapus ipsius teres & exacte rotundus, extrinsecus quidem glaber ac levis &c. cum eleganti fig. Fig.

Fig. VI. lit. a) denotat caput penis. b) penem cum cavita-Fig. VI. te, quæ urethram notat; est corpus spongiosum & porosum. c) foramen pro emissione urinæ, sed non est perforatum. d) testiculum cum gelatina, quæ semen repræsentat e) vasa, quæ materiam pro nutritione & elaborantione seminis adducunt, f) tunicam, quæ scortum repræsentat, g) rugas & plicas scroti. Sed dicuntur hæc omnia tantum analogice. Hic fungus a rusticis eirca Wittenbergam Gichtschwamm nominatur, & prodesse in scorbuto dicitur. Mirum est, inferiorem partem testiculum vel scrotum satis amplum repræsentare materia viscosa, mucida & mucilaginosa repletum. Hic fungus in sylva natus, amat enim obscura nemorum loca, quando putrescit, ad quingentos passus odorem fœtidum de se spargit, non aliter interdum putavimus ac cadaver in propinquo adesse, ejusmodi putrida, quætotum aërem ambientem inquinant, exhalat effluvia, & diu tamen interdum tunc adhuc quærendus, antequaminveniendus; quando arescit, exarescit & simul materia in scroto viscida, iterum, loco odoris cadaverosi, acquirit (vaveolentiam dulcem & melleam. Glans

hujus penis utplurimum nigra, rarissime rubra, quam posteriorem nunquam videre contigit, interdum alba, qualem interdum Weserlingæ invenimus, sed Jenæ nunquam non atras ob-

fervavimus mitras in hisce fungis.

Fig. VII. est testiculus exsiccatus & durus.

Fig. VII. Fig. VIII.

Fig. VIII. Exhibet Priapum cervinum seu fungum priapum sigu-Fig. VIII. rantem in monte Hetsberg prope lifeldam in via quadam sicca, in einem tructum Hossperge die 8. Aug. 1727. inventum & ad me cum seq. relatione transmissum: Certe nihil priapo similius, nec corvus corvo, quam in apposita sigura sungus priapum repræsentat. Inferior pars erat extra coloris susci & brunni, intra vero albi, in modum tulipæ expansa, unica saltim pro attractione nutrimenti gaudebat radice. E calycis situlipæ expansæ medio caulis sex pollicum altus progerminavit albus & quadantenus scabrosus, instar cutis anserinæ. Glans si caput viscida quadam materia viridi obductum, quæ, cum sungus per aliquot horas extra terram in hypocausto situs suisset, sluida reddebatur, odorum cadaverosum spargebat intolerabilem. Inventor hujus sungi in ani.

mo habuit istum ad Venerem stimulandam adhibere, firmiter credens, prognatum esse ex semine cervi, quod animal hoc interdum diebus præfervidis, vel tempore æstus venerei, sur Dirschi brunst Zeit/cum cerviinter se pugnent, perdat, & reperiundum faltim quoque isto æstus tempore. Locum natalem hoc mirandum vegetabile etiam in Scotia habet, & dicit Robertus Sibbaldus in Scotia illustrata p 26. 27. hujus fungi mucum frigidissimum & lentum in scroto s. volva coagulatum ad podagram utilem esse; Est quoque hoc corpus fungosum indigena Bataviæ planta; teste Boerhaven Indic, plantar, alter, Part, I. p. 12. Est e fungorum marinorum genere fungus fœtidus Bataviæ inquilinus, Hollandicus ideo dictus, quamvis & Indici plantarum circa Brunsvigam crescentium eundem inseruerit D. Joh. Chemnitius penis imaginem referens, Phallus Hadriano Junio vocatus, & elegan. ti carmine ab eodem descriptus, qui ob abominandum, quem spargit sectorem ab Hollandis evi Damonis titulum tulit. Confer. Miscellan, Cur. Decur. I. An. II. Obs. 54. p. 107. it. D. Pauli Ammann manuductio ad materiam medicam pag 61. qui autor tube. ra terræ, Boletum cervinum & oyum Dæmonis confundit, cum tamen sint tres diversæ plantæ, it. Breglauer Runft und Nature Geschichte XXXIII. Bersuch Class. IV. Art. 17. p. 214. &c. propagatione hujus plantæ fungofæ per semen nihil possum dicere, nec oculo nudo nec armato tale quid observare licuit, nullum tamen dubium, quin proprium ad propagandum suum genus secum ducat semen. Et hæc sunt, quæ ex historia naturali

hujus fungi annotavimus. Hisce vale, Vir consultissime atque excellentissime, & diu seliciter vive. Wolffenbutt, d. 1. Jul. 1729.

FRANC. ERN. BRÜCKMANNI MED. DOCT. &c. EPISTOLA ITINERARIA XI.

DÉ

QVIBVSDAM FIGVRATIS HVNGARIAE LAPIDIBVS

AD

VIRVM EXCELLENTISSIMVM, CONSVLTISSIMVM, ATQVE DOCTISSIMVM DOMINVM,

DOMINVM

AVGVST IOH. HVGO,

MED. DOCT.

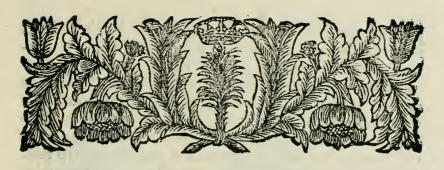
SAC. REGIAE MAI. MAGNAE BRITANNIAE ET ELECTOR. HANNOVER. CONSILIARIVM SPECTABILEM ET PERSONAE REGIAE ARCHIATRVM DIGNISSIMVM, MEDICVM ET PHYSICVM LONGE CELEBERRIMVM,

FAVTOREM OMNI HONORIS GENERE PROSEQUENDVM.

CVM FIGVR.

WOLFFENBUTTELÆ, ANNO CHRISTI MDCCXXIX. LANE SEVEL

Vir Excellentissime atque Doctissime, Fautor omni honoris genere maxime colende!

Ræter varia in magno Hungarorum Regno observata curiosa & diversos quoque invenimus lapides figuratos & petrifactos. Vienna Austriæ Anno 1723, die 29. Octob. relicta, iter fecimus ad oppidulum Hungaricum & monasterium Servorum Mariæ, vulgo Servitarum, Loretto dictum; hoc in monte non admodum alto situm est, Vienna septem milliaria distat. In hoc loco primum in fal Hungarorum fossile nativum incidimus, quilibet pater familias in sua domo asservabat binos lapides rotundos instar parvæ molæ lapideæ, qua semen Sinapi cumaceto vel vino in ciborum quorundam condimentum molitur, his mediantibus fal durum lapideum in fragmenta pulveremque groffum comminuitur; sunt quoque qui tantum id sal in mortario contundunt. Lapides monium, quibus monasterium supra nominatum cingitur, hinc inde referti sunt variis cochlearum, concharum, coralliorum aliorumque marinorum corporum petrifactorum innumeris speciebus, imo totus mons, per quem ex dicto loco Eysenstadium mille passuum)(2

passium via profecti sumus, ex hoc albo lapide infinitis marinis corporibus petrifactis referto, constat. Eysenstadium est oppidulum parvum sed elegans cum Castello Principis Esterhasi; in hoc videnda bina admodum magna parieti ad portam appensa ossa, gigantum esse vulgo perhibentur, sed revera sunt ossa fossilia Elephantis, qualia & Ed. Brown in Castello Schinda Hungariæ observavit, vid. ejusd. Itinerarium pag. 166. porro testa cujusdam testudinis marinæ admodum lata & grandis,

nec non par aquilarum vivum.

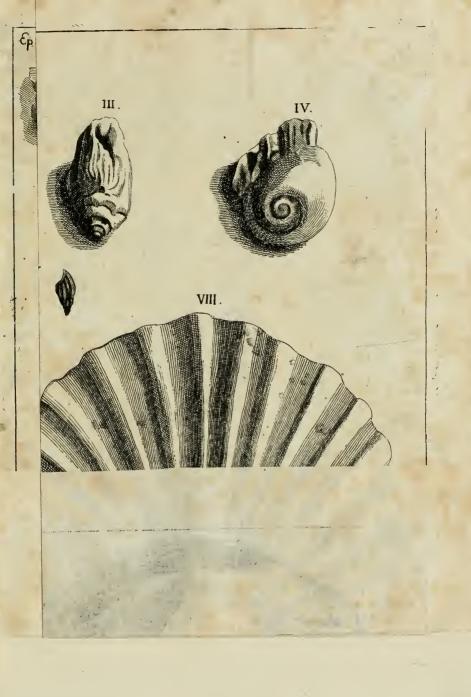
Sempronium, Germanice Oedenburg dictum, quoniam hæc urbs ab Imperator. Carolo M. & Henrico III. ferro & incendiis vastata & deserta reddita fuit, Eysenstadio duo milliaria distat, statim ante portam hujus loci collis adest, in quo plures latomiæ, & in his stratum, ferme altitudinis manus, repletum infinitis parvulis petrifactis cochleis, admodum elegantibus, pellucidis, intus cavis, colore albis, sed admodum teneris & fragilibus, rarissime ex matrice sua lapidea sine fractura eximendis, intermixtæ visuntur his cochleis innumeræ parvarum concharum triangularium & musculorum minorum efficience and forme Name VIII.

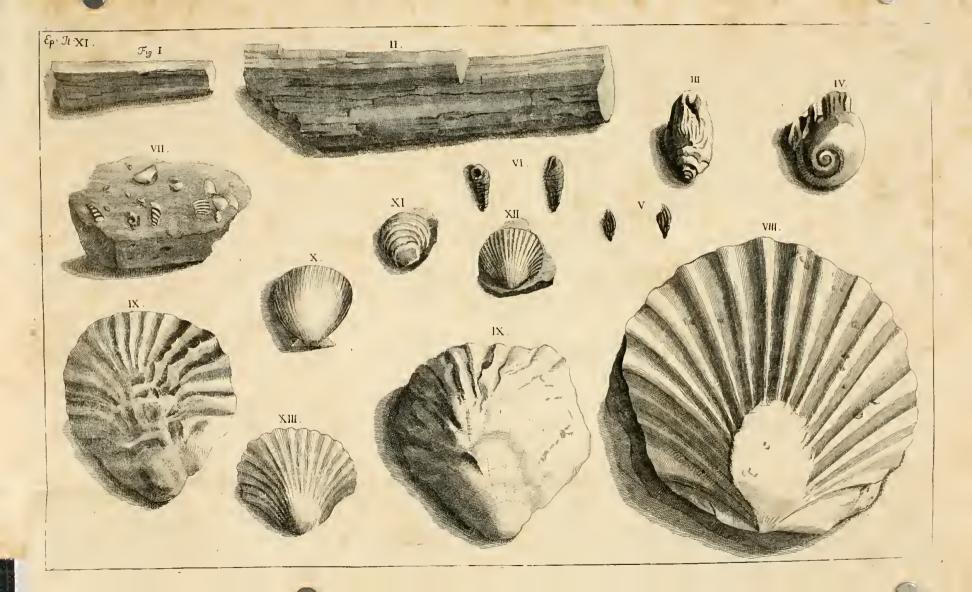
Fig. VII. figies; cum figura Num. VII.

In regione vitifera, das Glasses Beingehürge vocata & ad hanc urbem pertinente, plures lapidei globuli, brunni coloris, magnitudine nucum avellanarum & juglandium inveniuntur; sunt nihil aliud, quam pyritæ

ferrei, Eisen = Rick.

In Armamentario bellico panis petrifactus seu artolithus adest, ein zu Stein gesvordence Brod/qualem & in Dom. Sebastiani Dopneri, Advocati istius loci celeberrimi, museo monetario & rerum rariorum curiosarum vidimus. Hic panis potius lapis est figuram & formam

panis externam repræsentans, ein Stein/ der wie ein Stuck Brod aussiehet, quam verus panis petrifactus; de artolitho legendus Valentini in Mus. Museor. Part. II.

pag. 27.

Die 1. Novemb. cum Dom. Joh. Christoph. Deckard, Rectore Gymnasii Soproniensis dexterrimo, viro docto studiique botanici amatore magno, Croisbachium, quod est oppidulum ad lacum Pisonis situm, mille passium via profecti sumus. Optimæ hic loci sunt lapicidinæ, lapides omnes ex istis excisi coloris sunt albi, quod ad materiam ex sabulo albo, arena crassa & calce quasi extincta compacti videntur. Hæ lapicidinæ sunt arcuatæ & fornicatæ; in tecto & ad parietes harum concamerationum pendent Pectinitæ, variæ magnitudinis, albissimi, ex utraque parte auriti, elegantissimi, sic sistit Fig. VIII. Fig. VIII. Pectiniten omnium maximum cum testa sua integra petrisacta non admodum convexa.

Fig. X. Pectiniten subtilissime striatum parvis alis Fig. X.

quoque striatis, admodum planum cum testa sua.

Fig. XII. XIII. Pectinitas minores convexos alatosfig. XII.

cum testa crassa petrifacta.

Præter hos & adfunt Ostracitæ majores & minores Fig. IX. & XI. exhibiti, albi, elegantissimi testa sua ad-Fig. IX. huc instructi; cochleæ parvæ lapideæ parum duriores istis supra descriptis Semproniensibus; Corallia marina petrisacta varii generis; adinvenimus massam lapideam substantia porosa & colore proxime accedentem ad ossa piscis Sepiæ; Interdum & glossopetræ seu rectius dentes piscium petrisacti in his lapicidinis in conspectum veniunt, de quibus autem tunc temporis præsentes nec ullum specimen accipere potuerimus. Ante paucos annos, ex relatione side digna Dn Rectoris Deckard, in his latomiis

miis integrum sceleton humanum repertum suit, lapicidæ haud curiosi istud malleis contuderunt, omni opera adhibita fragmentum quoddam offis cujusdam lapidei de isto sceleto desumtum accepimus. Ossa humana, ut & animalium, rarissime petrifacta, utplurimum calcinata tantum, in terra & rupibus inveniuntur. Felix Maurer in seinen besondern Remarquen der geheimen und groffen Wunder der Welt pag. 980. mentionem fecit cujusdam humani sceleti, quod Aquis Sextiis in Provincia Galliæ Anno 1583. in rupe quadam repertum sit; & Valvasor in Beschreibung des Erg. herhogthums Rarndten pag. 167. dicit: Im Jahr 1620. ale ein Steinmet in dem nechst benn Closter St. Paul in Rarndten gelegenen Steinbruch au diesem Bebäude Steine gebrochen | bat er mitten in dem Bruch einen naturlichen menschlichen Corver / so zu Stein worden und Rleider auch den Sut und um den Sut eis ne Schnur gehabt / gefunden. Man hatte geglaubt / baff Diese Statua aus Stein ware gemacht gewesen/ wann der Corper von Steinmehen nicht ohngefehr ware zerbrochen worden/ und man also alles Eingeweide und die Intestina, mit ihrer natürlichen Farb / doch alles von Stein / hatte sehen tonnen. Sed hæc Valvasoris relatio magnam re-Osía fossilia & costas humanas petrifactas quirit fidem. in - & extra matricem & lapidem sitas ex arenariis Esperstadiensibus, non procul Querfurtho & Islebia notis, in nostra rerum petrifactarum collectione asservamus.

Ad Sempronium interdum & lithoxyla seu ligna in lapidem indurata obvia sunt, frustulum Fig I. expressim dono accepimus a supra jam laudato Dom. Rect. Deckard, adeo durum, ut instar Iaspidis polituram admittat, coloris brunni; nominato Dn. Rectori hoc lignum in usu est, instar cotis, ad acuenda scalpella libraria; frustulum alterum

Fig. II.

Fig. I.

Fig. II. æri incisum colorem habet ex albo luteum, forsan Fig. II. de pyro petrifacto desiumtum? admodum ponderosum

durumque, ligni structura & facies, ductus, circuli ad-

modum eleganter in eo adhuc conspicui.

Non procul a Neostadio, vulgo Bsener Reustatt urbe eleganti & munita, quatuor Sempronio milliaria distante, ad fines Styriæ ferme sita, terra pellucida esfoditur pro coquendis ex ista vasis pulcherrimis, illi, quæ Porcellana audit, similis. vid. de hac Rauch, Pros. Med.

Viennens. Oratio de salubritate Austriæ. pag 23.

In via ad thermas Badenses ad pagum Matzendorss dictum, dimidio milliari Neostadio distantem in agro quodam cochleam istam peculiarem petrisactam, quam sigura III. visui offert, invenimus, præter hanc autem sigura III. visui offert, invenimus, præter hanc autem sigura III. nobis per horam sedulo quærentibus nullum corpus marinum lapideam metamorphosin passum obvium factum suit. In castello imperiali Laxemburg olim Lachsendorss vocato, in fornice portæ majoris suspensæ hæret costa gigantis cujusdam duas cum dimidia ulnas longa cum antiquo & obsoleto istius hominis permagni gladio venatorio, vulgo sitsasser/ quarta centenarii parte ponderosiori; sed accurate inspecta costa non hominis sed piscis Ceti os suit incurvatum extusque convexum. vid. quoque Ed. Browns Itinera pag. 166. it. 255.

Fig V. & VI. repræsentant turbines & cochleas mi- Fig. V. VI. nores albas calcinatas, quas thermæ Gross - Waradeinenses cum aqua simul eructant, imo tota quoque vicinia circa hæc balnea in terra istis repleta est, quæ facili negotio copiose effodiuntur; non autem sunt petrifactæ, sed saltim ad albedinem calcinatæ, cavitates earum terra

nigra repletæ existunt.

Fig. IV. est elegantissimus cochlites, brunni colo-Fig. IV.

ris

ris & durissimus ex Transylvania, specialiorem autem locum natalem expiscari non potuerimus. Sunt & in Hungaria & Transylvania obvii nobis facti Echinites pileatus corneus luteus exmontibus Carpathicis; lentes lapideæ in matrice ex Comitatu Liptoviensi, quæ autem oculo armato accurate consideratæ nihil aliud sunt, quam parvæ conchulæ bivalves rotundæ ex utraque testa parum convexæ & subtilissime striatæ, quætenues striæob subtilitatem oculo vix nudo conspiciuntur; Bellaria lapidea candida ex stalactite in Antris Draconum ejusdem Comitatus concreta; lapides nummales, qui, ad quæ corpora petrifacta fint referendi, nondum satis inter curiosos constat. Nec dubitamus Hungarorum industriam adhuc plura, antea non cognita, diluviorum monumenta detecturam, terræque visceribus, montibus, antris, metallifodinis, lapicidinis &c. eruturam. Sed nimium Te, Vir Excellentissime, detineo; Interea Deum oro, ut quam diutine lætus intersis populo Asclepiadeo, meque

Tuo favore dignari pergas. Wolffenbütt, d. I. August. 1729.

MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA XII.

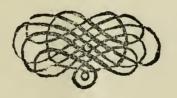
GIGANTVM DENTIBUS

A D

VIRVM NOBILISSIMVM, ATQUE DOCTISSIMVM DOMINVM.

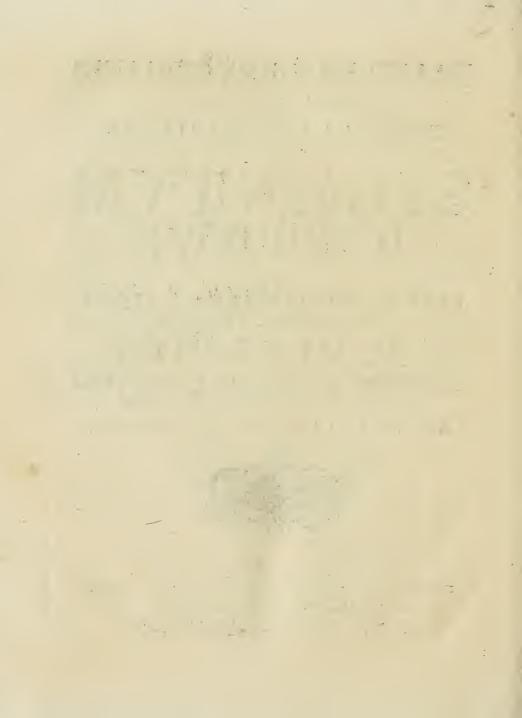
I. H. MEVSCHEN,

MEDICVM ET PHYSICVM INCLYTAE VRBIS OSNABRVGENSIS CELEBERRIMVM, AMICVM MAXIME COLENDVM.

CVM FIGVR.

WOLFFENBUTTELÆ, ANNO CHRISTI MDCCXXIX.

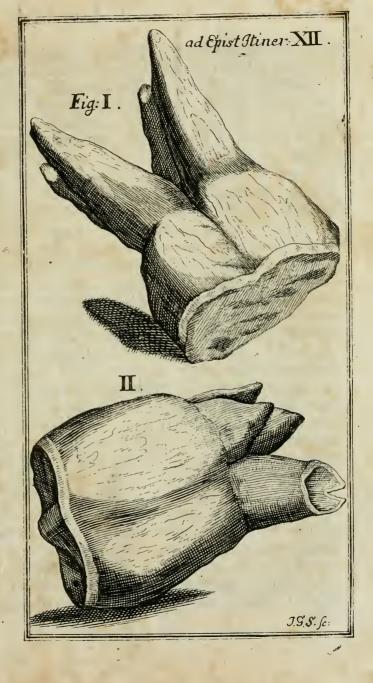

Idimus Viennæ Austriæ, Vir Nobilissime atque Doctissime, duos dentes molares admodum magnos, quorum unus Fig. I. ponderis $5\frac{1}{8}$ Fig. I. semunciarum, alter vero Fig. II. $5\frac{0}{16}$ semun-Fig. II.

ciarum erat. Figuræ appositæ ad oculum monstrabunt veram horum imaginem quoad magnitudinem, longitudinem & latitudinem & reliqua. Hi dentes gigantis cujusdam esse perhibentur, effosi sunt e terra Anno 1723. Mense Junio in suburbio quodam urbis Viennensis, quod Rossau vocitant, in loco Tury dicto; positi in profundo fuere inter rudera vetustissima; operarii & cæmentarii non tantum hos binos dentes, sed & totum horrendum sceleton invenerunt, non curiosi autem cranium magnæ circumferentiæ instrumentis ferreis malleoque duro contuderunt, reliqua sub terra jam calcinata & admodum fragilia offa iterum sepeliverunt, nihilque de isto permagno sceleto, præter dictos duos dentes, in memoriam asservarunt. In Austria prope Cremsium oppidulum, cum Sueci Anno 1645, fossam ducerent & eruerent, ingentis gigantis cadaver repererunt, dens ex eodem ablatus quinque librarum pondus habuit, teste P. Stephano Amiodt in Germania in naturæ operibus admiranda pag. 1. & Theatro Europæo Tom V. pag. 934. cum fig. cujusdam dentis, ponderis unc. viiiß. Medic. pond. vel libræ

femis. Im Jahr 1645. um Martini ben Schwedischer Inhabung der Stadt Crembs in Desterreich | ale selviae Wolcker auch oben dem Berg in der Leimstetten um den alten dicken Thurm / eine Retirade mit Wercken aulegten/ und aber das vom Berg herabstessende Regen-Waster ih. nen an foldem Borbaben Schaben bringen wolte / dabes ro einen Graben führen muffen; hat sich begeben! daß sie im Graben ungefehr 3. oder 4. Klaffter tieff unter der Er-Den/ in einem gelbbiattigten/ um und um von Berfaulung des Kleisches etwas schwärplich angebungeten Grund letnen ungeheuren groffen Miefen : Corper gefunden / daran zwar in der Arbeit / che man es vor einen Corper erkennen mogen/ der Rouff und mehrentheils Bebeine zerhackt und zerfrümmert / weil alles von Alter und Verfaulung gant murb / vermodert / und leichtlich zu brechen gewesen; den noch aber viel Glieder/ so von gelehrten und erfahrnen Leuten in Augenichein genommen / und für Menschen-Bein erkennet worden / gants heraus gebracht / verführet / hin und wieder in Antiquaria verehret auch nach Schweden und Pohlen verschicket werden/ also | daß das weuigste/ ausser einem Schulterblat/ in welchem das Grüblein oder Pfanue so groß / daß es eine Carthaunen : Rugel wohl fas fen maa : Zwen der allerhindersten / samt einem Stock Bahn / deren diefer ben 5. Pfund schwer / etliche Raften und Körblein voll Getrummer von der hirnschalen und gebrochenen Gliedern/ in Crembe geblieben/ so oben am Berg in der Jesuiter Kirchen neuerbaueten Oratorio behalten und gezeiget/ beneben berichtet wird/ daß man in dem Graben noch 2. andere Riesen : Corper / doch etwas kleiner angetroffen / weil aber mit graben weitere nicht/ als die Nohtdurst der Bevestigung erfordert/ verfahren worden | habe man folche in der Dicke des Erdreiche stecken lassen.

laffen. Die eigentliche Gröffe vorgedachten Corpers ift unglanblich / dann der Kopff allein einer runden zimlichen Taffel groß/ die Arme eines Mannes dick geachtet worden auch aus beykommenden Abrif eines Zahns/ wie auch eie nes andern von fünff und ein halb Pfund schwer/ so dem Raifer nach Wien verehret worden/ ein Kunftverständiger die übrige Blieder des Leibes | samt der völligen Lange des Corpers leichtlich ermessen kan: ingleichen ift auch ein Babn in die St. Nicolai - Rirchen zu Paffau/ und ein audes ter denen Prediger-München zu Steper verehret worden. Gigantes & magnæ stupendæque staturæ homines in mundo fuisse nullo modo dubitamus, exempla horum & facra & profana historia innumera suppeditat, quorum certe fides non plane rejicienda. Ipfimet Helmstadii plus una vice vidimus ossa Antonii a Franckenstein Belgæ, inusitatæ magnitudinis viri, qui ibidem in Academia Julia Anno MDXCVI. in theatro anatomico fectus fuit, cujusque offa adhuc ibi fervantur. In hujus admodum magno cranio, cujus crassities digiti minimi articulo extremo respondet, nulla adsunt suturarum vestigia, sed loco lambdoidis duo faltim conspicua foraminula æque distantia, ex quibus nervi duo pericranio annexi prominuerunt. Hic giganteus homo, quando pone carpentum sui domini in terra steterit, super id bracchia erecta posuit. Memoriam incurrit epitaphium cujusdam hominis e gigantum familia Hannoveræ in cœmeterio urbis veteris a nobis visum, cujus stupendum corpus lapidi sepulchrali quoad omnes dimensiones affabre incisim hoc nostro evo adhuc non sine summa admiratione a quolibet confideratur. Strenuus heros, magnus Rolandus, cui statuæ in fortitudinis memoriam in variis Germaniæ urbibus erectæ sunt, nemini non notus. Sedepi**ftelam**)(3

stolam hanc exemplis amplificare nolumus. Pleraque ista ossa magna & ponderosa, quæ non tantum in variis locis templorum parietibus & portis appensa, sed & isti magni dentes in quorundam eruditorum museis obvii, quæ & qui pro gigantum ossibus & dentibus venditantur, non sunt de sceleto humani corporis, sed potius, accurata oculari inspectione adhibita, ex corpore elephantino vel cetorum marinorum genere desiumta ossa. Ipsimet in parva nostra rerum naturalium collectione monstramus aliquot magnos cujusdam animalis dentes molares, trium librarum ponderis, non procul Wolffenbüttela prope pagum Tiede effosos, qui nunquam giganti cibum comminuere, sed elephanti potius alimenta in pultem moluerunt. Ejusmodi magna ossa, gigantum male falseque dicta, Viennæ Austriæ ad templum Divo Stephano dicatum appensa hærent; vidimus magnam quandam costam Walbeccæ, non procul Helmsteto, ad templum cathédrale; vidimus ingentem vertebram Brunsvigæ ad domum quandam non procul a porta veteri St. Petri; visui in Hungaria inferiori se obtulerunt Eysenstadii, quod quatuor Vienna Austriæ milliaria distat, bina sic dicta gigantum ossa magnæ molis, qualia etiam Dom Brown in Castello Schinda Hungariæ observavit. vid ejusd Itinerar. pag. 166. fed omnia & fingula hæc ofsa nunquam gigantum corporibus usum præstitere, potius machinas Elephantinas & cetaceas movere. Considerandum enim cranium Cremsæ effosum, hoc instar mensæ magnæ rotundæ suit, quale corpus non habuisset iste gigas, de quo istud stupendum cranium desumtum? dens esfosus quinque librarum pondus habuit, quale os, qualisque maxilla, in qua triginta duo tales cunei magni sar amplum spatium habuissent? posito, dens hominis ponde-

ponderet drachm. ij. corpus istius vero centum pondo; dens Cremsensis ponderavit quique libras vel 480. drachmas, fic moles gigantis, ex cujus maxilla hic dens desumtus, 24000. libras ponderasset. Corpus stupendæ magnitudinis auctæ fuisset, imo os totos boves vivos dentibus comminuere & deglutire potuisset. Sed ista ossa & dentes sunt & manent belluis, elephantis & balænis. Sepulta funt hæc animalia sub terra vel viva vel mortua, vel tempore belli occifa, vel diluviis universali & particularibus in aquis suffocata, relictaque in locis subterraneis, quibus nunc plerumque casu rursus carne putre-dine absumta, effodiuntur. Utplurimum hæc ossa sub terra longa temporis mora, qua abstrusa & recondita jacuerunt, calcinata inveniuntur, fragilia sunt reddita, partim solo manus digitorumque contactu in farinam & pulverem comminuenda, rarissime in lapidem converta. Integrum tale elephanti sceleton Quedlinburgi superiori seculo in monte Sebichenberg dicto effosum, quod a Joh. Mayer, celebri quondam Quedlinburgensium astronomo & Camerario descriptum, de quo & aliquot ossa in nostro museo asservamus. vid. Valentini Mus. Museor. pag. 483. In Hungaria & Transylvania haud raro Elephantum ossa dentesque imbribus ex terræ visceribus eluta & denudata effodiuntur, sunt ad albedinem calcinata & in officinis pharmaceuticis sub rubrica & ex pyxide eboris fossilis dispensantur. Haud procul Wolffenbuttela ante aliquot annos ad pagum Tiede dentes & ossa cu-jusdam elephantis e terra eruta, quorum hinc inde in muleis curiosorum fragmenta & specimina prostant. Nec filentio plane prætereundum sceleton istud elephantinum in arenaria quadam Tonnæ in Thuringia Anno 1695. effossum, cujus dens molaris 12 libras ponderavit, cornua vel

vel potius & rectius dentes prostantes, ebur dicti, quatuor ulnas longi; (& hæc cornua infimul certiffimi poffunt esse testes, ejusmodi dentes non gigantum, sed potius elephantum esse ossa) hoc sceleton peculiari epistola a Wilh. Ernest. Tentzelio ad Dn. Ant. Magliabechium, Confil. & Bibliothecarium Magni Ducis Hetruriæ exarata descriptum est, in qua satis erudite optimisque argumentismonstravit, hæc offa non gigantum, sed elephantum esse reliquias. Leuckfeld in Antiquitatibus Gandersheimensibus pag. 60. mentionem quoque fecit costæ cujusdam gigantis, sed addit, se, hac probe inspecta, vidisse, non gigantis sed Ceti piscis fuisse costam, verba ejus sunt sequentia: In dem Eingang der Stiff & Rirache zu Gandersheim an der Mittags Seiten / zur rech ten Hand lieget eine groffe über 8. Ellen lang fich erftredende febr farcte Ribbes welche von vielen gemeinen Leuten für eine Riesen-Rippelso als eine rare Antiquitat vormahle an dieses Stifft sey geschencket worden | geachtet wird ben genauer Untersuchung der materie aber wird man wahrnehmen / daß fieihren Urfprung von einem groß sen Wallfische hergenommen baben mag. Et hæc sunt, quæ de gigantum putatiriis offibus & dentibus, occasione binorum Viennæ Austriæ observatorum magnorum dentium, quos rude & credulum hominum genus exgigantis cujusdam maxillis desumtos esse firmiter credebat, ad Te, Vir Nobilissime atque Doctissime, perscribere hac vice potuerimus. Vale reliquum, & publico artis medicæ & (cientiæ naturalis bono perenna fe-

liciter. Scrib. Wolffenb. d. 1, Septemb. 1729.

